

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

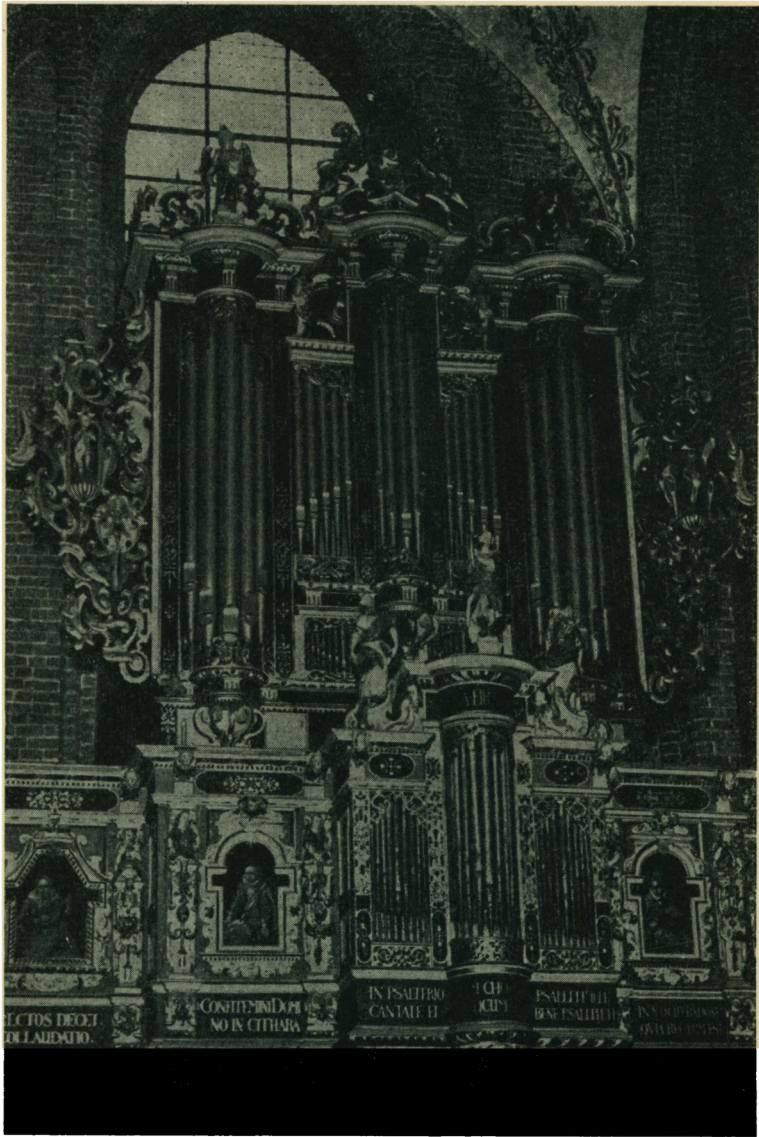
DIDERIK BUXTEHUDE

—
Af NIELS FRIIS

*With an English Summary
The Danish Childhood and Youth
of Diderik Buxtehude*

DAN FOG-OLSEN

**DIDERIK
BUXTEHUDE**

Buxtehude-Orglet i Helsingør Sct. Mariæ Kirke.
The Buxtehude organ of the St. Mary's Church of Elsinore.

DIDERIK BUXTEHUDE

Af NIELS FRIIS

*With an English Summary :
The Danish Childhood and Youth
of Diderik Buxtehude*

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS DAN FOG-OLSEN
1960

**2. OMARBEJDEDE UDGAVE AF
NIELS FRIIS:
DIDERIK BUXTEHUDE
DEN STORE DANSKER
KBH. 1949**

**COPYRIGHT BY
NIELS FRIIS
1949 og 1960**

INDHOLD

Søn af det danske Monarki	7
Buxtehude-Navnets Oprindelse og Forekomst i Danmark S. 7; – Fødtes Diderik Buxtehude i Helsingør, Helsingborg eller Oldesloe? S. 8; – Helsingør-Teorien S. 8; – Inskriptionerne paa det gamle Orgel fra Helsingborg Maria Kirke S. 9; – Buxtehude-Familiens Forbindelse med Oldesloe S. 9; – Teorien om denne By som Buxtehudes Fødested S. 10; – Spørgsmaalet om, hvornaar Faderen, Hans Jensen Buxtehude kom til Helsingborg S. 10; – Fuld Klarhed kun gennem eventuelle nye Fund S. 11.	
Tre Aartier ved Øresund	13
Diderik Buxtehudes Fader til Helsingør o. 1642; den store Komponists Barndom og Ungdom i denne By S. 13; – Dideriks Skolegang og Musik-Undervisning S. 14; – Hans første Embede ved Helsingborg Maria Kirke, besværlige Tider S. 15; – Tilbage over Sundet i Oktober 1660, Organist ved Helsingør Mariæ Kirke S. 17; – Kirkens Orgel og Bibliotek S. 18; – Minder fra Buxtehudes Helsingør-Tid S. 19; – De tre Skrivelser fra ham paa Dansk S. 19; – Aperite mihi-Kantaten, S. 20; – Just Valentin Stemann S. 20; – Buxtehude i København S. 21; – Fremtids-Planer S. 21; – Mulighederne for Buxtehudes Forbliven i Danmark S. 21; – Ingen Udsigt til Avancement S. 22.	
Det store Kald	23
Kaldelsen til Hansestaden Lübeck 1668 S. 23; – Buxtehudes Ansættelse som Inspektør (Værkmester) og Organist ved Sct. Marie Kirke S. 24; – Borger i Lübeck S. 24; – Buxtehudes Bryllup 1668 med Forgængeren Franz Tunders Datter Anna Margrethe S. 25; – Embedsboligen S. 26; – Familieliv S. 26; – Sidste Forbindelse til Helsingør S. 27; – Faderens Færd til Lübeck og hans Død der 1674 S. 27.	
Manddomsgerning	28
Buxtehudes administrative Opgaver som Inspektør S. 28; – Hans musikalske Embedspligter S. 28; – Embedets Indkomster S. 28; – Lübeck Marie-Kirken og dens Inventar S. 31; – Det store Orgel S. 31; – Dødedans-Orglet S. 32; – Buxtehudes Spil S. 33; – Kirkemyndighedernes uforstaaende Stilling overfor Buxtehudes Krav om Instrumenternes forsvarlige Vedligeholdelse S. 33; – Lübeck-Aftenmusikken og dens Oprindelse S. 34; – Buxtehude reorganiserer Aftenmusikken og gør den berømt S. 35; – Koncerternes Indretning og Personale S. 35; – Tilhørerskaren broget og urolig S. 36.	

Paa Kunstens Tinder	38
En Gigant i Kunstens Rige S. 38; – Elever S. 38; Nicolaus Bruhns S. 39; – Buxtehude og Hjemlandet S. 39; – Hyldest-Arien til Ulrikke Eleonores og Karl XI's Bryllup 1680 S. 39; – Buxtehudes Forhandlinger med Orgelbyggeren Arp Schnitger S. 40; – Thomas Quellinus' Barok-Alter i Marie-Kirken S. 40; – Det gamle danske Flag under Kirkens Hvælvinger S. 41; – Johann Sebastian Bachs Besøg hos Diderik Buxtehude 1705 S. 41; – Johann Mattheson og Georg Fr. Händel ser paa Embedet S. 41; – Joh. Chr. Schieferdecker Buxtehudes Efterfølger og Svigersøn S. 44; – Buxtehudes Død og Begravelse Maj 1707 S. 45.	
Livsværk	46
Diderik Buxtehude som skabende og udøvende Kunstner S. 46; – Nyere Tidens Buxtehude-Fund: Vokalværker i Upsala S. 47; – Orgelværker i New Haven S. 47; – Lübeck-Folianten forsvundet S. 48; – Fundene i Lunds Universitetsbibliotek og andre Kilder S. 48; – Klaverværkerne i Familien Ryges Slægtsbog S. 48; – De store frie Orgelkompositioner: Præludier og Fugaer S. 49; – Basso-ostinato-Kompositionerne S. 50; – Koralbearbejdelserne S. 51; – Nordiske Drag i Orgelværkerne? S. 52; – Klaverkompositioner S. 53; – Kammermusik S. 53; – Buxtehudes vokale Kirkemusik S. 54; – Aftenmusikken S. 56; – Buxtehude og Kirken S. 57; – Buxtehude i vor Tids Danmark S. 58; – Østersø-Synspunkterne, S. 59; – Søn af den Tids danske Monarki S. 59; – Den store Dansker S. 59.	
English Summary	61
Henvisninger	65
Personregister	69

SØN AF DET DANSKE MONARKI

DIDERIK BUXTEHUDE – den geniale danske Musiker og Komponist, som fra sin Barndoms og Ungdoms By Helsingør drog mod fremmede Strande og i den frie Hansestad Lübeck vandt Berømmelsen som en af de store i Barokkens Tonekunst, tilhørte en Familie, der paa den Tid kendtes flere Steder i den danske Konges Riger og Lande.

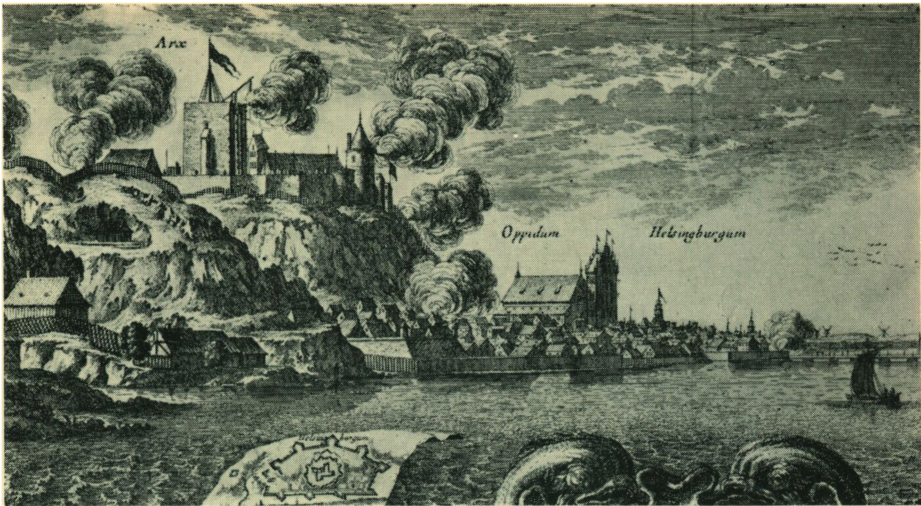
Buxtehude-Navnet – der ordret kan oversættes ved Bøgebred – klinger lidt fremmed i vor Tids Danmark, fordi den By, den lille Hansestad Buxtehude mellem Hamborg og Bremen, hvorfra dets Bærere maa stamme, nu ligger fjernere fra Landets Grænser end dengang. I det sekstende og syttende Aarhundredes Monarki var det ikke helt sjældent. I 1536 forelaa f. Eks. i Danske Kancelli¹ en Skrivelse, indgaaet fra Oldesloe i Holsten, i hvilken omtales en Raadmand der i Byen ved Navn Diderich Buxtehude, der iøvrigt nævnes i anden Forbindelse en Snes Aar i Forvejen. Buxtehude-Navnet forekom ogsaa i Hamborg og Lübeck længere tilbage, i Middelalderen²; her drejer det sig dog nok om andre Familier end den i Oldesloe, der synes at have været temmelig stor, og som spiller den mest fremtrædende Rolle, naar Talen er om Diderik Buxtehudes Herkomst.

Fra Aaret 1619 hidrører det første Vidnesbyrd om en Buxtehudes Nærværelse i Helsingør, den By, hvis Navn er saa nært forbundet med Dideriks: en Handlende, Franz Buxtehude, stævnes for ulovlig Udskænkning i sit Hus³, men der har ikke kunnet paavises nogen Forbindelse mellem ham og Organist Hans (Johan) Jensen Buxtehude, den store Komponists Fader, som kort efter 1640 overtog det ene af Sundstadens Organist-Embeder, det ved St. Olai Kirke. Spørgsmaalet om Hans Jensen Buxtehudes Færd i Tiden før han kom til Helsingør for stedse er af megen Betydning, fordi man, hvis det var fuldt belyst,

ogsaa vilde have Klarhed over, hvor Diderik Buxtehude var født. Men det er ikke Tilfældet, og det er da nødvendigt her at gennemgaa de Teorier, der i Tidens Løb har været fremsat m. H. t. hvilken By der er eller kan anses for at være Dideriks Fødeby. Der kan være Tale om tre Stæder, som alle i 1637, det Aar, Buxtehude sandsynligvis kom til Verden, laa inden for det danske Monarkis Grænser: Helsingør, Helsingborg og Oldesloe i Holsten.

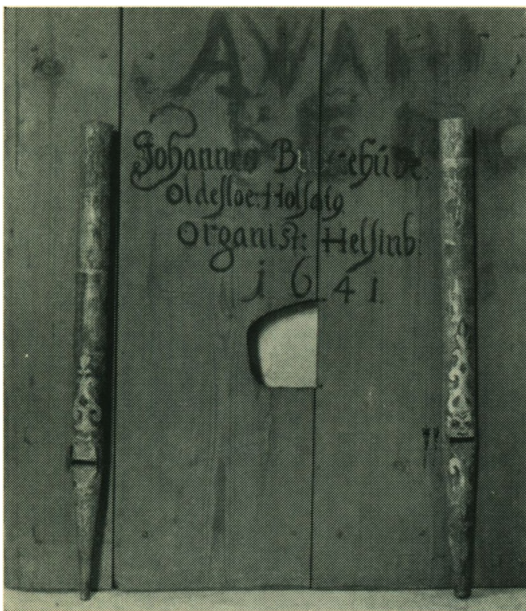
Ældst er den Antagelse, at Diderik Buxtehude fødtes i Helsingør. Det var blot en Formodning, opstaaet paa Grundlag af den Kendsgerning, at Buxtehude tilbragte sin Barndom og sin Ungdom i Helsingør; denne By nævnes som hans Fødeby i de ældste Biografier af ham⁴ og forøvrigt ogsaa med dem som Kilde, i den første, mere videnskabeligt underbyggede, det Afsnit, Philipp Spitta helliger ham i sin Bach-Biografi⁵. Noget Bevis for, at Helsingør er Buxtehudes Fødeby – eller for at den ikke er det – synes det umuligt at fremskaffe. Kirkebøger eksisterer for Sundstadens Vedkommende ikke saa langt tilbage, og alle øvrige Kilder i Byens velbevarede Arkiv er allerede for adskillige Aar siden minutøst, men uden Resultat, gennemgaaet af S. A. E. Hagen. Til ham staar dels Buxtehudes franske Biograf André Pirro, dels danske Musikforskere og Beundrere af Buxtehudes Kunst i Taknemlighedsgæld for Klarlæggelse af mange Forhold vedrørende hans Barndom og Ungdom.

S. A. E. Hagens Undersøgelser viste paa et tidligt Tidspunkt Vej over Sundet til Helsingborg. Han hæftede sig ved en Bemærkning i en gammel svensk Musikbog, Hülphers »Afhandling om Musik og Instrumenter«⁶, der nævner, at Johan Buxtehude – som Buxtehudes Fader altid kaldes i Sverige – reparerede Helsingborg Mariekirkes Orgel i 1641. I Follins »Helsingborgs Historie«⁷ findes en Gengivelse af en latinsk Inskription paa dette Instrument, maaske affattet i Anledning af Reparationen; heri nævnedes, sammen med de øvrige til Kirken knyttede Personer, Johan Buxtehude. Den nu forsvundne Inskription er en af de faa Kendsgerninger, man har at holde sig til, naar Talen er om Johan Buxtehudes Tilknytning til Helsingborg. I Follins Gengivelse af den var Johan Buxtehudes »Stil-

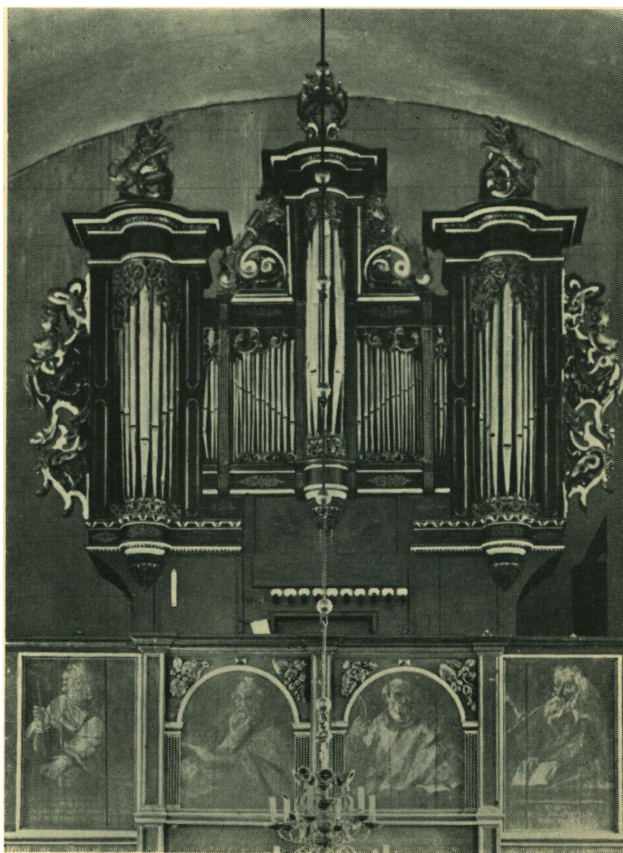
Helsingborg, Prospekt af Fæstningen og Staden o. 1658, da Diderik Buxtehude var Organist ved Byens Mariekirke (Pufendorf).

The town of Helsingborg 1658 – when Diderik Buxtehude was an organist of the St. Mary's Church.

Buxtehude-Inskriptionen og gamle Piber fra Helsingborg Mariekirkes gamle Orgel, nu i Torrlösa i Skaane.

Old pipes and inscription from the ancient Buxtehude-organ of the St. Mary's Church of Helsingborg.

Helsingborg Marie Kirkes Orgel, spillet baade af Diderik Buxtehude og hans Fader, Hans Jensen Buxtehude. Nu i Torrlösa Kirke i Skaane.

The former organ of the St. Mary's Church of Helsingborg, played by Diderik Buxtehude as well as by his father. Now standing in the church of Torrlösa in Skaane.

lingsbetegnelse« afkortet til Organ., hvilket kunde udlægges baade som Organarius = Orgelbygger og Organista = Organist. Hülphers har i sin Bog, formentlig paa Grundlag af Inskriptionen, regnet med, at Johan Buxtehude var Orgelbygger og nævner endda, at han paa den Tid var meget virksom i Skaane. Hagen hældede til den Anskuelse, at Johan Buxtehude var Organist ved Mariekirken og saaledes maa have haft fast Ophold i Staden, hvilket jo næppe vilde have været Tilfældet, hvis han blot som Orgelbygger havde haft med Instrumentet at gøre. Hagen skønnede fremdeles, at Johan Buxtehude har beklædt Organiststillingen saa længe, at hans berømte Søn Diderik Buxtehude, der efter alt foreliggende kom til Verden o. 1637, maa antages at være født i Helsingborg.

At Johan Buxtehude virkelig var Organist ved Helsingborg Mariekirke, i hvert Fald i 1641, synes at fremgaa af en senere fremdraget Inskription paa dens gamle Orgel, der iøvrigt i 1849 blev solgt til Torrlösa Kirke i Skaane. Inskriptionen, der endnu eksisterer, lyder saaledes: Johannes Buxtehüde / Oldeslöe Holsatg / Organist: Helsinb. / 1641 /⁸. Disse Linier, om hvis Ægthed der efter Sagkyndiges Skøn ikke vil kunne rejses Tvivl, giver positivt Svar paa det Spørgsmaal, der indtil da stod aabent: Johan Buxtehude var utvivlsomt Mariekirkens Organist og altsaa bosiddende i Helsingborg. Men de indeholdt tillige en anden hidtil upaaagtet Oplysning: Johan Buxtehude var, som angivet ved Linien: Oldesloe Holsatg, fra Staden Oldesloe i Holsten.

Paa det saaledes givne Grundlag arbejdede Helsingørs Historiker, Overlærer Laur. Pedersen videre. Ved Undersøgelser⁹ i tilgængelige Kilder til Oldesloes Historie paaviste han dels Ligheder i Brugen af Fornavne i en derboende Familie Buxtehude og i Johan Buxtehudes Familie, dels at en Skrive- og Regnemester Johannes forlader Byen paa samme Tid som Johan Buxtehude efter hans, omend paa usikker Grund hvilende Beregning, dukker op i Helsingborg. Skrive- og Regnemesteren og Johannes Buxtehude er, siger han, sandsynligvis samme Mand, og da den paagældende Johannes rejste fra Oldesloe o. 1638 og Diderik Buxtehude er født o. 1637, maa den store Kompo-

nist altsaa, om Teorien er rigtig, være kommet til Verden i Oldesloe. At Johannes selv skulde være født i Oldesloe, anser Laur. Pedersen derimod for tvivlsomt, navnlig fordi det rent danske Patronymium Jensen, der viser at hans Fader har baaret det gode danske Fornavn Jens, bruges om ham i hans Helsingør-Tid. Han er da formentlig, siger Laur. Pedersen, kommet til Oldesloe, maaske fra Helsingør eller Helsingborg, sammen med sin Hustru, der jo bar det rent danske Navn Helle Jespersdatter, og som saaledes i hvert Fald ikke var fra Holsten.

Med Laur. Pedersens Oldesloe-Teori har man senere arbejdet videre fra tysk Side uden dog at komme længere end han, bl. a. fordi Kirkebøgerne fra Tiden omkring Buxtehudes Fødsel ogsaa mangler i Oldesloes Arkiver. Det var Lübecks Musikhistoriker, Domorganist, Professor, Dr. Wilhelm Stahl, der især tog Problemet op, og det var ogsaa ham, der i 1951 i Avis- og Tidsskrift-artikler¹⁰, uden at have egentlig Dokumentation derfor eller andet Materiale end det, Laur. Pedersen allerede havde kendt, mente at kunne fastslaa, at Diderik Buxtehude var født i Oldesloe. Stahl fremsatte samtidig den Teori, at Helle Jespersdatter ikke var Dideriks virkelige Moder, idet han formodede, at denne ikke skulde have overlevet Rejsen fra Oldesloe til Helsingborg, hvorfor Faderen først efter Ankomsten til den skaanske Stad skulde have ægtet Dideriks hidtil antagne Moder, Helle Jespersdatter.

Idet det stadig maa erindres, at Johannes Buxtehudes Identitet med Skrive- og Regnemesteren fra Oldesloe – uanset, at han maaske selv er fra denne By – hviler paa gyngende Grund, føjer sig hertil yderligere Problemet om, hvordan det kan være gaaet til, at han langt nede i Hertugdømmet Holsten, i en Tid, da kun faa rejste over længere Afstande, har ægtet en kerne-dansk Pige oppe fra Kongeriget. Dette Problem har Wilh. Stahl søgt at borteliminere med sin Teori om Johannes Buxtehudes eventuelle første Hustrus formodede Død under Rejsen Nord paa. Men hvis denne Teori ikke holder Stik, og Johannes Buxtehude aldrig har haft anden Hustru end Helle Jespersdatter som han i saa Fald, da der er ældre Søsken til Diderik, maa have ægtet langt tidligere, staar man overfor den Mulighed, at

han alligevel ikke er identisk med Oldesloe-Regnemesteren, og at han har været adskilligt længere i Helsingborg end de 3-4 Aar, hvortil man hidtil har anslaaet hans Funktionsperiode i denne By. Sekundære, men sikre Kilder giver visse Oplysninger, af betydelig Interesse i denne Forbindelse.

Et Holdepunkt finder man saaledes bl. a. ved at gennemgaa Københavns Universitets Arkiv for disse Aar. Universitetets Rektor og Professorer havde dengang Patronatsretten over Vor Frue Kirke og foretog alle Ansættelser. Dette var ogsaa Tilfældet i 1633, da Kirken skulde skifte Organist, fordi det viste sig, at Johan Lorentz (1610-1689), som var ansat i 1629, efter en to-aarig Orlov ikke ønskede at vende tilbage til Embedet. I Foråret 1633 blev der¹¹ holdt Konkurrence; efter denne ansattes den af de to Deltagere – ingen af dem fandtes særlig egnet – som havde klaret sig bedst, og som kom fra Helsingborg. Hans Navn nævnes ikke, men da der i Konsistoriums Forhandlinger intet senere anføres om Beskikkelse af en anden Organist, maa man kunne gaa ud fra, at Helsingborg-Manden er identisk med den Christoffer Schuler, der i det følgende Tiaar var Frue Kirkes Organist. Da en Ansøger til en Organistpost som denne ikke kan antages at have levet i Helsingborg uden Embede, og da der her kun fandtes een Kirke, maa dennes Organistpost ved Schulers Ansættelse i København være blevet ledig.

Det kan ikke bevises – et Organistskifte kan jo have fundet Sted ogsaa senere – men den Mulighed er til Stede, at Diderik Buxtehudes Fader, Hans Jensen Buxtehude, allerede ved den Lejlighed er blevet ansat i Helsingborg. Hans Buxtehude har da siddet 8-9 Aar i denne By og 32 Aar i Helsingør, hvilket sidste vides fra Sønnens Sørgekantate over ham, og han har saaledes været i Embede i 40 Aar, hvilket jo er en meget sandsynlig Funktionstid for en Organist, der som Hans Buxtehude ikke blev særlig gammel. Var det den ældre Buxtehude, der i 1633 blev Schulers Efterfølger i Helsingborg, er det jo saa godt som ensbetydende med, at hans berømte Søn, i Overensstemmelse med Hagens Antagelse, er kommet til Verden i denne By.

Videre end til at anføre de Alternativer, der foreligger med Hensyn til Diderik Buxtehudes Fødested, kommer man næppe

nogensinde. De regelmæssige Muligheder er forlængst udtømt ved systematiske og indgaaende Undersøgelser, og Billedet vil kun kunne ændres gennem uventede, ganske exceptionelle nye Fund. Ved Buxtehudes danske Herkomst vil dog end ikke saadanne Fund kunne rokke, selv om de kan kuldkaste adskilligt, thi – som allerede paapeget – laa samtlige de tre Byer, der kan gøre Krav paa at være hans Fødeby, dengang under den danske Konges Scepter.

Det er en ganske klar Sag, hvorfra Buxtehude kom, og det er en given Ting, at det var almindelig kendt, ogsaa mens han levede. Her skal blot anføres et ganske særligt Vidnesbyrd fra hans Samtid, hidrørende fra den By, i hvilken hans Manddoms Gerning faldt, og hvor hans Omgivelser maa antages at have vidst fuld Besked. I 1707, umiddelbart efter at Buxtehude var gaaet bort, bragte Lübecker-Tidsskriftet *Nova litteraria Maris Balthici et Septentriones* en Meddelelse om Dødsfaldet. Det indføjede i denne Meddelelse en Linje, der fyndigt og uden Vaklen fastslaar, hvorfra den store afdøde stammede, og som, saa kort den er, dog siger alt: Han anerkendte Danmark som sit Fædreland, eller, som den latinske Tekst lyder:

PATRIAM AGNOSCIT DANIAM

TRE AARTIER VED ØRESUND

MENS Spørgsmaalet om Diderik Buxtehudes Fødsel er hyllet i dybeste Mørke, lader Problemet om hans Opvækst og Forholdene omkring den sig betragte i et noget klarere Lys. Selv om Kildematerialet er spredt og adskilligt maa lades ubesvaret, er det dog muligt at danne sig et vist Indtryk af de Vilkaar, hvorunder den store Komponist tilbragte sin danske Barndom og Ungdom.

Der kan ikke herske Tvivl om, at Diderik Buxtehude i en Alder af omkring fem Aar drog over Sundet med sin Fader, da denne o. 1642 efter Cl. Feiter blev Organist ved St. Olai Kirke i Helsingør. I Kirkens Orgelmester-Residens fik Buxtehude sit Barndoms- og Ungdomshjem. Organist-Boligen, der gennem Aarhundreder tjente sit Formaal, er et middelalderligt Hus, der stadig eksisterer som St. Annagade No. 6. Dets Facade mod Gaden, nu med en Buxtehude-Mindetavle, er helt fornyet, eftersom der her er indrettet Slagterbutik, men den Del af Bygningen, der vender ud mod St. Olai Kirkeplads, staar nogenlunde uforandret; man kan fremdeles tydeligt se, hvordan Familien Buxtehude har boet. Lavt til Loftet og snævert har her været, men Boligen har ikke været daarligere end saa mange andre Borgerhjem i den Tids Helsingør.

De økonomiske Forhold i Hjemmet har været beskedne; Organistlønnen ved St. Olai Kirke var foruden fri Bolig 125 Daler om Aaret, et Juleoffer paa 3 Daler og en Fjerding Oksekød til 8 Daler¹. Selv om Svenskekrigene 1658–60 voldte Afbræk i Byens og Borgernes Økonomi – Hans Buxtehude fik i denne Periode kun udbetalt en Del af sin Løn – synes han at have klaret sig nogenlunde. Han og hans Hustru optraadte, da de havde været et Par Aars Tid i Helsingør, af og til som Faddere, og det samme var Tilfældet med de to ældre Døtre, Anna

og Cathrine, der f. Eks. i 1651 træffes i denne Egenskab i to rent danske Familier: hos Brygger Børge Nielsen og Fisker Mads Nielsen. Helle Jespersdatter Buxtehude fik et Par Gange overdraget det Hverv at vurdere Lintøjet i et Par Boer – et af den Tids udprægede Tillidshverv, der naturligvis kun tilfaldt ansete Borgerkoner. Det er det eneste, der er overleveret om denne Kvinde, der – hvadenten hun nu var Dideriks rigtige Moder eller blot hans Stedmoder – uimodsagt var den, der opdrog ham. Hun var dansk, Hans Jensen Buxtehude skrev, ved vi, lydefrit Dansk, foruden Tysk. Kan Diderik Buxtehudes Hjem, Paavirkningen fra det og fra Omgivelserne i den danske By have været andet end dansk?

Det vil næppe være forkert at antage, at Hans Buxtehude har faaet Diderik ind i Byens latinske Skole. Om ikke af andet fremgaar det af de Kundskaber, den unge Musiker i en tidlig Alder lagde for Dagen og det meget høje Dannelsestrin, han allerede i sin Helsingør-Tid ganske øjensynligt stod paa. Der var Musikundervisning i Latinskolen, men sin virkelige Indvielse i den Kunst, han sikkert tidligt viste saa store Anlæg for, har han nok faaet først og fremmest af sin Fader. Det maa ogsaa være denne, der tidligst har bragt ham i Berøring med Orglet som Instrument. Det, han raadede over i St. Olai Kirke, var fra 1569, udvidet 1625 til o. 25 St., fordelt paa tre Værker og Pedal. Det synes i 1640'erne, bl. a. som Følge af Vejrligets Indflydelse, at have været i mindre god Stand, men Hans Buxtehude fik ved idelige Klager Kirkebestyrelsen til at foretage sig noget; i en af disse Besværinger var det, han brugte den bibelske Vending, at hans Orgel sukkede efter at blive forbedret »som Hjorten efter det ferske Vand«. Manden, der gjorde det værd at spille paa, var Christian den Fjerdes berømte Orgelbygger Johan Lorentz, der for 300 Daler paatog sig at »renovere« Værket². Det blev hans sidste Arbejde, idet han døde i Helsingør i 1650, medens han var i Færd med det, og Reparationen maatte fuldføres af hans Mestersvend Gregor Mülich. Diderik Buxtehude var omkring 13 Aar dengang og sikkert godt paa Vej i sin Uddannelse. Han har utvivlsomt flittigt rørt Olai-Instrumentet, der saaledes, selv om det jo forlængst er gaaet

tabt og dets musikalske Egenskaber ikke kendes, med god Grund ogsaa kan betragtes som et Buxtehude-Orgel.

Ved Skiftet i Helsingør efter Johan Lorentz var foruden Hans Buxtehude den afdødes Søn, Nikolai Kirkes Organist Johan Lorentz, (1610–1689) til Stede. Denne har bl. a. af André Pirro³, været nævnt som Dideriks Lærer i Orgelspil. Noget Bevis foreligger ikke, men saa meget er sikkert, at Johan Lorentz allerede i en ung Alder var blevet »primus inter pares« blandt Hovedstadens Organister, og at Eleverne flokkedes om ham. Til ham har vel Hans Buxtehude sendt sin Søn, hvis det nogensinde er kommet dertil, at han har ment ikke selv at kunne lære ham mere, og det har været naturligt for ham at gøre det, idet der ganske øjensynligt har været et vist Bekendtskab mellem ham og den ældre og den yngre Johan Lorentz. Ogsaa Frederik den Tredjes Hofkapelmester Kaspar Förster og den berømte Organist Matthias Weckmann, der 1642–47 var Hoforganist hos Christian den Fjerdes Søn, den udvalgte Prins Christian, og som fra 1665 sad som Organist ved Jacobskirken i Hamborg, har været nævnt som Buxtehudes Lærer; senere blev han dennes nære Ven.

Diderik Buxtehude kom i Embede i en ung Alder, ikke i sin Barndoms By, Helsingør, thi her var intet ledigt, men derimod i Søsterbyen paa den anden Side Sundet, Helsingborg, hvor han havde tilbragt sine spædste Barneaar. Nu vendte han for en Tid tilbage og overtog Stillingen som Organist ved Mariekirken, som hans Fader tidligere havde beklædt. Det lader sig ikke afgøre helt præcist, hvornaar Diderik Buxtehude blev ansat i Helsingborg. Sikkert er, at han første Gang træffes her i et Kirkeregnskab gældende for Aaret Maj 1658–Maj 1659, af hvilket det fremgaar, at han har betalt Jordskyld, 12 Sk., i Søndre Rode⁴. Han kaldes her Diderich Organist. Da han betalte for hele Aaret, har han været i Helsingborg i hvert Fald fra Maj 1658.

Til Buxtehudes Embede i Helsingborg hørte Bolig, men denne synes under Krigsbegivenhederne 1658–60 at være blevet ødelagt ved Indkvartering, saa han har maattet bo andetsteds. Hvad angaar det Orgel⁵, der stod til hans Raadighed i Mariekir-

ken, kendes den omtrentlige Disposition; det var i Buxtehudes Tid næppe i tilfredsstillende Stand. To Aar efter at han havde forladt Staden, maatte det nemlig underkastes en Hovedreparation, da det var »meget brøstfeldig formedelst Piber med andet mere detz behøfuende var slett forderfuedt«; Reparationen udførtes af Orgelbyggeren Hans Christoff Friezsch fra Hamborg, der i disse Aar virkede i København⁶, hvor han bl. a. byggede et stort Orgel til den nye Regenskirke, Trinitatis Kirke. Ved Afprøvningen af Helsingborg-Orglet tilkaldtes Diderich Orgemester af Helsingør som sagkyndig. Han fik 18 Daler⁷ for sin Bistand og for Udlæg til Rejsen over Sundet. Dispositionen opgiver Hülphers (1773) saaledes:

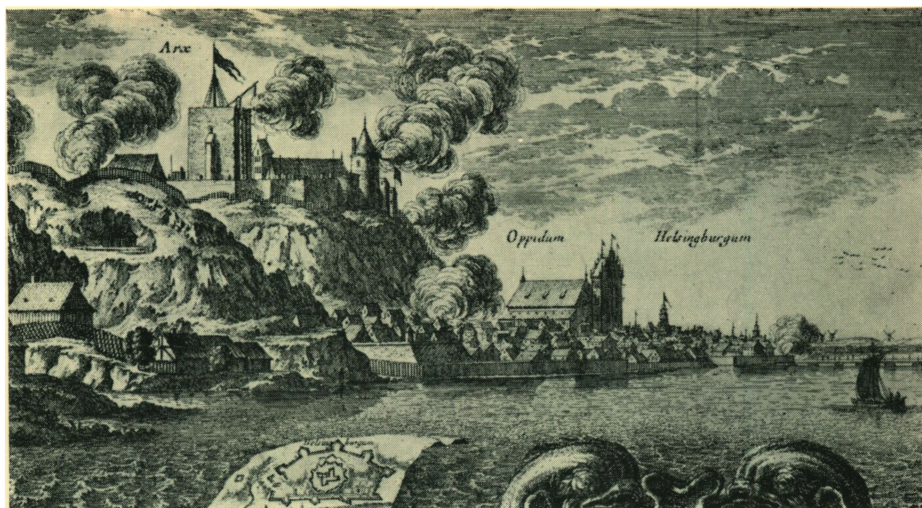
Overværk: 1. Gedakt 8' - 2. Principal 4' - 3. Gedakt 8' - 4. Nasat 2½' - 5. Oktav 2' - 6. Wollfløjte 2' - 7. Scharff 2 f - 8. Sesquialter 2 f - 9. Mixtur 3 f - 10. Trompet 8'.

Rygpositiv: 1. Gedakt 8' - Principal 4' - 3. Gedakt 4' - 4. Quint 2½' - 5. Scharff 3 f - 6. Superoktav 2' - 7. Dulcian 8'.

Pedal: 1. Gedakt 16' - 2. Principal 8' - 3. Gedakt 8' - 4. Principal 4' - 5. Quint 1½' - 6. Trompet 8' - 7. Cornettin 2'.

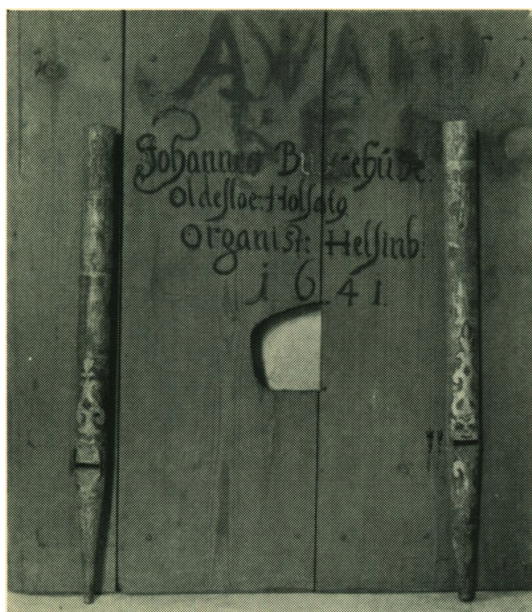
Det lader sig ikke nøje fastslaa, hvor længe Diderik Buxtehude sad i Helsingborg, men Aarene der har næppe været lette for ham i økonomisk Henseende, selv om han var ung og ugift og saaledes kun havde sig selv at sørge for. Lønnen udgjorde kun 75 Daler med et Tillæg paa 1 Daler og 2 Skilling for Brændsel, hvortil kom Fribolig; det var ikke straalende, navnlig ikke, da Tiderne jo tilmed var besværlige. Resultatet var, at Diderik Buxtehude kom i Gæld; en af hans Kreditorer kender man Navnet paa⁸: Helsingborg-Raadmanden David Gedde, hvem han paa et vist Tidspunkt skyldte mere end et halvt Aars Løn, 40 Daler.

I Eftersommeren 1660 drog Organisten ved St. Mariæ Kirke i Helsingør, Claus Dengel, tilbage til sin Hjemstavn, Slesvig, og hans Embede skulde besættes. Der kunde vel næppe være megen Tvivl: Diderik Buxtehude maatte være selvskreven, dels i Kraft af sine betydelige Evner, dels takket være den Omstændighed, at hans Fader var Organist ved Byens anden Kirke og nok var i Stand til at lægge et Ord ind for sin Søn paa rette Sted. Diderik vilde utvivlsomt gerne til Helsingør. Dels var

Helsingborg, Prospekt af Fæstningen og Staden o. 1658, da Diderik Buxtehude var Organist ved Byens Mariekirke (Pufendorf).

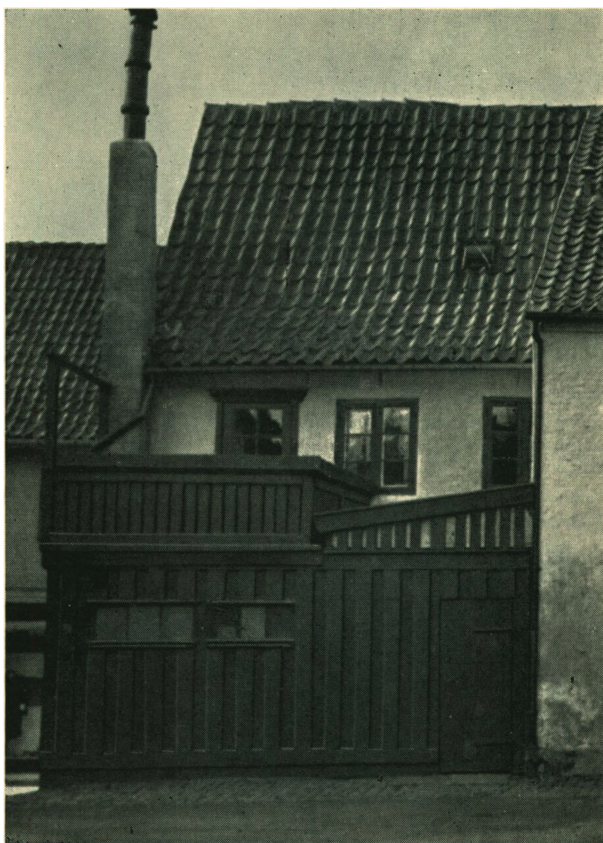
The town of Helsingborg 1658 – when Diderik Buxtehude was an organist of the St. Mary's Church.

Buxtehude-Inskriptionen og gamle Piber fra Helsingborg Mariekirkes gamle Orgel, nu i Torrlösa i Skaane.

Old pipes and inscription from the ancient Buxtehude-organ of the St. Mary's Church of Helsingborg.

PLANCHE IV

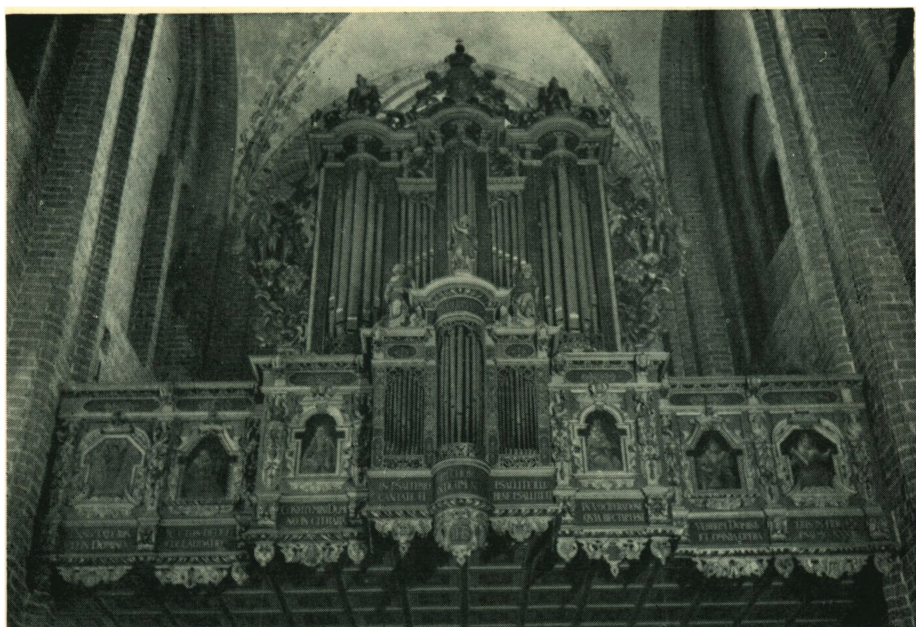

Diderik Buxtehudes Barndoms- og Ungdomshjem i Helsingør: St. Olai Kirkes beskedne Organist-Residens. Faderen boede nederst, medens Buxtehude som ung Organist havde sine Stuer »paa Salen«. Vinduet længst til højre bærer endnu de Beslag, Buxtehude lod paasætte i 1667.

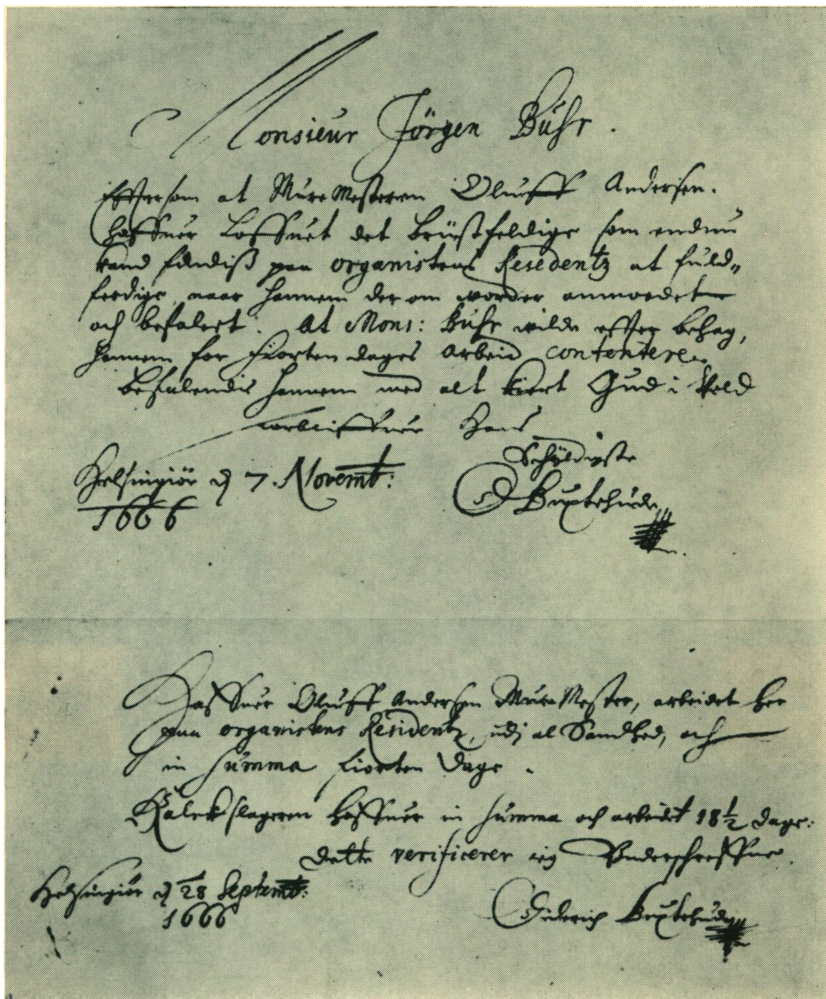
The Danish Buxtehude-House: the organists-quarter of the St. Olai's Church of Elsinore, where Diderik lived with his parents. He had his rooms on the first floor.

Sct. Mariæ Kirke i Helsingør – Vestgavlen og Sydsiden.
St. Mary's Church of Elsinore, where Diderik Buxtehude was an organist 1660–68.

Orgelpulpituret i Helsingør Sct. Mariæ Kirke.
The organ gallery of St. Mary's Church of Elsinore.

Diderik Buxtehudes egenhændige Attestation af Muremester-Arbejde og hans Brev til Borgmesteren med Anmodning om, at Udbetaling maa finde Sted.

Two vouchers of account, written, in Danish, by Diderik Buxtehude himself.

Øverst staar: Monsieur Jörgen Buhr. Eftersom at Mure Mesteren Oluff Andersen haaffuer loffuet det brüstfeldige som endnu kand findias paa organistens Resedentz at fuldferdige, naar hannem derom vorder anmodet och befaledt, at Mons: Buhr vilde efter behag, hannem for fiorten dages Arbeid contentere. Befalendes hannem med alt kiert Gud i Vold forbliffuer Hans Schyldigste D. Buxtehude mp. Helsingiör d. 7. Novemb: 1666.

Nederst Attestationen: Haaffuer Oluff Andersen Mure Mester arbeidet her paa organistens Residents, udi al Sandhed, och in Summa fiorten dage. Kalkulageren haaffuer in summa och arbeidet 18½ dage: dette verificerer ieg Underschreffne Diderich Buxtehude mp. Helsingiör d. 28. Septemb: 1666. Begge Skrivelser i Sct. Olai Kirkes Arkiv, Landsarkivet f. Sjell.

Embedet ved denne Bys Mariekirke bedre end det i Helsingborg, dels havde han jo her hele sin Familie, og sidst, men ikke mindst var Krigen 1658–1660 endt med Skaanes definitive Aftaaelse, der gjorde Helsingborg til en svensk By. I denne Kendsgerning kan ogsaa ligge en Omstændighed, der har vejet til, da Buxtehude traf sin Afgørelse.

Trods alt maatte Diderik Buxtehude igennem en Konkurrence. Som der staar i Kirkens Papirer for Oktober 1660: Givet til Discretion, som manerligt er, til tvende Orgemestre, den ene fra Landskrone og den anden fra Helsingborg, som slog deres proba, 10 Rixd., er 15 Dal⁹. Hvem Organisten fra Landskrone var, er aldrig blevet opklaret, men Manden fra Helsingborg var Diderik Buxtehude, og han var nu velbestaltet Organist i Helsingør og Kollega til sin Fader. I dennes Hus rykkede han ogsaa ind – idet Huslejegodtgørelsen ved hans Tiltræden blev nedsat til det halve, fordi han var ugift – og i Olai Kirkes Organist-Residens fik han sin Bolig »paa Salen«, dvs. i første Etage, vistnok i Værelserne ud mod Kirkepladsen. Han blev boende her hele sin Helsingør-Tid; i en Kopskatliste fra 1660 anføres han fremdeles som boende hos Faderen og kaldes da Dirich Hansen Organist.

I Helsingør Sct. Mariæ Kirke fik Diderik Buxtehude et fortrinligt Instrument at spille paa. Det var for blot en god Snes Aar siden bygget af Orgelbyggeren Joh. Lorentz og blev yderligere udvidet kort efter Diderik Buxtehudes Tiltrædelse. Dette Arbejde, der overdroges Hans Christoff Friezsch og kostede 393 Daler, maa antages at være udført efter Retningslinjer, nøje angivet af Diderik Buxtehude selv, og har været temmelig omfattende. Efter Ombygningen 1662–63 havde Helsingør Mariæ-Orglet ligesom det i Helsingborg 24 Stemmer, fordelt med 9 i Hovedværket, 7 i Rygpositivet og 8 i Pedalet¹⁰. Instrumentet stod nogenlunde urørt, indtil det i 1854 maatte vige for det Marcussen-Orgel, der i 1960 afløses af et Frobenius-Instrument. I dette indgaar 29 Lorentz-Piber af Principal 4' i Rygpositivet, det eneste bevarede klingende Materiale fra Buxtehudes Dage. Hvorledes Dispositionen var i hans Tid, lader sig kun delvis fastslaa:

- Hovedværk: 1. Principal 8' – 2. Gedakt 8' – 3. Oktav 4' – 4. Rørfløjte 4' – 5. Quint 2½' – 6. Oktav 2' – 7. Sifføjte 1½' – 8. Mixtur 4 f – 9. Trompet 8'.
- Rygpositiv: 1. Principal 4' – 2. Gedakt 8' – 3. – 4. – 5. – 6. Scharff ? f – 7. Dulcian 8'.
- Pedal: 1. Subbas 16' – 2. Principal 8' – 3. Gedakt 8' – 4. Oktav 4' – 5. – 6. Rauschpfeife 2 f – 7. Trompet 16' – 8. Trompet 8'.

Orglets Facade staar stadig saa nogenlunde urørt som i Buxtehudes Tid – selv om de oprindelige Fløje paa Rygpositivet er borte – og det samme er Tilfældet med Orgelpulpituret. Der var dog næppe saa lyst og rummeligt heroppe dengang som nu. Dels var det store Bagvindue omtrent muret til, dels krøb en Række Loger og Pulpiturer tæt ind paa Orglet og gjorde Pladsen meget snæver – noget Kor skulde jo ikke rummes her i hine Tider. Det gamle, tøndeaftige Trapperum, der hører til Pulpituret, er bortset fra en senere Beklædning uforandret. Her fremdroges nylig Aarstallet 1638 – Buxtehude har slidt denne Trappe, hver Gang han skulde til eller fra Orglet.

De Forhold, Buxtehude fik i Helsingør, var ikke blot bedre i Henseende til Instrumentet og Aflønningen; ogsaa en Bog- og Musikaliesamling fandt han i Sankt Mariæ, da han traadte til¹¹. Den var ikke stor, 23 Numre omfattede den ialt, men i hine Tider, da baade Bøger og trykte Noder var sjældne, var det ikke nogen helt lille Samling, og Buxtehude kan i den have fundet Ting, der har givet ham nye Impulser. Her var repræsenteret saavel ældre Mestre indenfor Kirkemusikken: H. L. Hassler, Orlandus Lassus samt Hieronimus Prætorius, som yngre: Andr. Hammerschmidt, Joh. Vierdank, Ths. Selle, Kaspar Movius, og endnu flere.

Om Buxtehudes Tjeneste i Kirken og den Musik, han udførte i Tilknytning til Gudstjenesterne, vides ikke det mindste; ikke engang hans rene Embedspligter kender man, eftersom Bestallingen ikke er bevaret. Det var alene Orgelpillet, han havde at varetage; Korsangen i Kirken sorterede under Kantoren; det var i Buxtehudes Tid David Boeckel. Buxtehudes aarlige Løn var 200 Daler plus 20 Daler i Huslejegdøtgørelse; det kan ikke ses, om han – som i Helsingborg – fik sit Kulfor-

brug paa Orglet godtgjort. Dette fremkom ved den Fyring, Organisterne i hine Tider maatte foretage paa Orglet. Kirkeopvarmning kendtes ikke, og for at Fingrene om Vinteren ikke skulde blive stive, havde man ved Instrumentet en Fyrpande staaende med Kulild, ved hvilken Organisten kunde varme sig.

Diderik Buxtehudes Bekendtskabskreds i Helsingør kan man tildels faa Indtryk af ved at undersøge, i hvilke Tilfælde og sammen med hvem han har staaet Fadder ved Barnedaab. En saadan Undersøgelse har Hagen¹² foretaget, og den viser, at Buxtehude bl. a. har haft Forbindelse med Kredse af Byens Bourgeois; blandt hans Med-Faddere findes Præster, Raadmænd, Embedsmænd og Militære. Dette, som meget andet, vidner om at Diderik Buxtehude i de Aar, han boede i Helsingør, har været en anset Borger i sin By, en Mand, man regnede med, ikke blot for hans Kunst, men ogsaa for hans personlige Egenskabers Skyld.

Kun faa direkte Minder om Buxtehudes Helsingør-Periode er bevaret. Et af dem er noget saa prosaisk som en Sag om Forbedring af hans Bolig med nye Vinduer og Indsættelse af nogle Ruder, men en ikke ringe Interesse knytter sig alligevel hertil, fordi tre af Bilagene er egenhændige, paa dansk udfærdigede og sirligt prentede Skrivelser fra Buxtehude. Snedkeren, Johan Schwinge, har stilet sin Regning til »Monsör Dirich Buchste-Hude«, og herefter attesterer Buxtehude Murermesterens Arbejde, samtidig med at han i Breve til Borgmester Jørgen Buhr anmoder denne om at betale Murermesteren, samt om, at 8 Daler, betalt for de fire Vinduer og noteret Buxtehude som Forskud paa Løn, maa afdrages i den udbetalte Sum. Den sidstnævnte Skrivelse gengives Planche VII. Laur. Peder- sen, der har fremdraget disse Dokumenter¹³, har Ret, naar han siger, at Buxtehude »skriver et ualmindeligt godt Dansk, hvad der er værd at lægge Mærke til i vore Dage, da man næsten er ved at glemme, at den berømte Diderik Buxtehude var Dansk og først i en Alder af 31 Aar kom til Lübeck«. Navnlig er der ogsaa Grund til at understrege, at der i de ialt omkring 200 skrevne Ord, man kender af Buxtehude paa Dansk, ikke noget Sted findes sproglige Germanismer.

I en af de egenhændige danske Skrivelser fra Buxtehude, hidrørende fra hans Helsingør-Tid, undertegner han sig med sit fulde Navn: *Diderich* Buxtehude, staar der. Man ved altsaa ganske nøje fra ham selv, hvordan hans »danske« Fornavn skal staves. I nyere Tid er man i vor Musikpraksis kommet ind paa fortrinsvis at bruge denne Form paa hans Fornavn, som han ogsaa, jævnsides med de tyske, anvendte lejlighedsvis i Lübeck. Det formelle Grundlag for at gøre det er jo i og for sig sikkert nok. Men ch'et i hans danske *Diderich* var i den Tids Skriftsprog det samme som k nutildags, og derfor kan Buxtehudes Fornavn med god Grund i vor Tid skrives *Diderik*, med k. Hans Konge, Frederik den Tredje, underskrev sig ogsaa altid *Friderich*. Ham vil jo vel ingen nu, selv hvor de stærkeste Hensyn til historisk og videnskabelig Nøjagtighed gør sig gældende, kalde andet end Frederik.

Kun tre af Buxtehudes Kompositioner fra Helsingør-Tiden har kunnet paavises med nogenlunde Sikkerhed. Den mest kendte er en Kantate: *Aperite mihi portas justitiæ* (Oplad mig Retfærdighedens Porte) for 3 Stemmer, Alt, Tenor og Bas med 2 Violiner og ledsagende Continuo Bas. Dette Værk, der viser Buxtehude som en glimrende, overlegen og fuldt færdig Komponist og Kunstner, og som i Manuskript findes bevaret i Universitetsbiblioteket i Upsala, er tilegnet den svenske Postmester og senere Kommissarius i Helsingør, Christoffer Schneider. Tilegnelsen kan forekomme ejendommelig i hine Tider, da Sverige var Arvefjenden, men kan næppe ses som Udtryk for saa mange daarlige Karakter-Egenskaber som Pirro¹⁴ mener at kunne lægge til Grund for det. Tilegnelsen skal sikkert ikke tages som andet end Udtryk for et Venskab, der har kunnet bestaa ud over Dagens og Tidens Strid. Han havde jo iøvrigt ogsaa andre Venner i Sverige, allerede i Helsingør-Tiden, deriblandt den svenske Hofkapelmester og Organist Gustaf Düben.

Aperite mihi-Kantaten har en vis Interesse ogsaa i en anden Forbindelse: den kan være et Vidnesbyrd om *Diderik* Buxtehudes utvivlsomt nære Forhold til Sct. Mariæ Kirkes Sognepræst i hans Organist-Periode, Dr. Just Valentin Stemmann, der senere blev Biskop i Glückstadt over den kongelige Del af Hol-

sten. Stemanns Yndlingssalme vides at have været¹⁵ Davids Ps. 37, i hvilken jo netop Retfærdighedens Belønning stærkt betones – og han prædikede ofte over den. Betegnelsen »Retfærdighedens Porte« findes i Davids Ps. 118, hvis Tanker følger samme Linje. Det er ikke udelukket, at denne lærde Teologs stærke Forkyndelse kan have paavirket Buxtehude og maaske have inspireret ham til denne Komposition.

Af Buxtehude-Instrumentalværker fra Helsingør-Tiden kendes ingen med Sikkerhed – bl. a. dog nok af den Grund, at hans instrumentale Produktion ikke er nær saa grundigt kortlagt som den vokale. I hvert Fald een Komposition, en Klavikord-Suite, kan dog maaske antages at hidrøre fra hans danske Tid, idet den findes i en Nodebog, afskrevet i København i 1670'erne. Til Hovedstaden er Buxtehude utvivlsomt draget med Mellemrum, men man har kun eet sikkert Vidnesbyrd herom: Den 12. Februar 1666 passerede han Østerport i Vogn fra Helsingør¹⁶, fremgaar det af »Kiøbenhavns Guarnisons-Journal«; denne er dog kun bevaret fra Aarene 1663–69. Man kan imidlertid næppe tro andet end at han oftere har været i Hovedstaden, om ikke af Uddannelseshensyn saa maaske for at gøre sig gældende med Henblik paa Fremtiden.

Ganske naturligt melder sig, naar Talen er om Buxtehudes Planer i saa Henseende, Spørgsmaalet om, hvorvidt det vilde have været muligt at beholde ham for Danmark, hvis hans Trang til at søge ud, til at faa mere Luft under Vingerne, ikke havde været saa stor som den efter alt at dømme var. Ifølge Sagens Natur kunde der for Buxtehudes Vedkommende kun blive Tale om en Forflyttelse til København, men her vilde der omkring den Tid, da han brød op, næppe indenfor en overskuelig Fremtid blive noget ledigt. Ved Vor Frue Kirke havde David Bernhard Meder († 1703) i første Halvdel af 1660'erne overtaget Organist-Embedet, som han iøvrigt allerede i Aarene forud havde haft paa Succession. Paa Nikolaj Kirkes Orgelbænk sad Johan Lorentz (1610–89), efter al menneskelig Beregning med mange gode Arbejdsaar foran sig. Det samme gjaldt Johannes Schrøder († 1677), Sct. Petri Kirkes Organist, der for forholdsvis nylig havde overtaget sin Stilling. Holmens

Kirke havde for det meste ikke nogen egentlig fast Organist, men klarede sig med »Svende«, leveret af Joh. Lorentz ved Nikolaj, og ved Helligaands Kirken sad den ansete Organist Johan Rudolph Radeck med flere unge Sønner parat til at springe ind efter ham og i andre Organist-Embeder, der maatte blive ledige. Ingen Steder var dog Lønningerne særlig store – tværtimod.

Fattigdommen efter Svenskekrigen kendetegner i det hele stærkt denne Periode. Forholdene var, ikke mindst ved Helsingør Sct. Mariæ Kirke, trykkende i økonomisk Henseende, og da tilmed Vilkaarene for Kirkemusikkens Udøvere i Almindelighed var højst beskedne, og da der yderligere, som det vil fremgaa af det her anførte, ikke i overskuelig Fremtid var Udsigt til et blot nogenlunde opmuntrende Avancement indenfor Rigets Grænser, er der intet at sige til, at Buxtehude søgte sin Lykke andetsteds. Han kunde gøre det med saa meget des bedre Samvittighed som der ikke dengang var egentlige nationale Hensyn at tage. For Musikere gjaldt i hine Tider ingen Grænser.

DET STORE KALD

HVORLEDES Diderik Buxtehude kom fra Helsingør til Lübeck, hvordan han gjorde det vældige Spring fra en beskeden Organist-Post i Staden ved Sundet til et af Tidens største Musik-Embeder, er et Problem, som næppe nogensinde vil blive løst. Der er kun een Forklaring, og det er den, at Buxtehude allerede, da han meldte sig som Ansøger i Lübeck, eller blev kaldt derned, var en saa fremragende Kunstner og Orgelvirtuos, at han var selvskreven til Ansættelse.

Det er ikke svært at se, hvorledes hans Ry havde bredt sig. Ved Kong Frederik den Tredjes Hof i København, paa Frederiksborg og tildels ogsaa paa Kronborg færdedes mange Musikere og Kunstnere, der kom og drog bort igen efter kortere eller længere Tids Forløb. De har sikkert bidraget deres til at sprede Kendskabet til den unge Diderik Buxtehude og hans rige Evner. Hertil kom, at den By, i hvis ene Kirke han udfoldede sin Kunst, var en By med stærkt internationalt Præg. Ude i Sundet rørte sig en livlig Skibsfart, og talrige Fartøjer gjorde Ophold paa Helsingørs Rhed for at betale Sundtold og for at proviantere; Forbindelser knyttedes paa denne Maade til adskillige europæiske Handels- og Kulturcentre, deriblandt ogsaa den gamle Hansestad Lübeck. Med den stod Helsingør i livlig Vekselvirkning. Takket være de mange Skibslejligheder mellem de to Byer er der næppe heller gaet lang Tid, før den Meddelelse i 1667 naaede til Sundstaden, som fik den unge Orgelmester til at træffe sin Beslutning om at drage ud i den store Verden: Efterretningen om, at Lübeck Marie-Kirkens navnkundige Organist Franz Tunder var død.

Der kendes ikke mange Detailler vedrørende Besættelsen af Tunders Embede ved Marie-Kirken. Bevaret er Navnene paa et Par fremmede Organister, som spillede med Henblik paa

Ansættelse: Johan Schade fra Hamborg og Johannes Stanislaus Boronski fra Schöenberg¹, men ingen af dem havde Held med sig. Utvivlsomt har flere været prøvet; den Omstændighed, at man saaledes maatte se sig om efter en Afløser for Tunder modbeviser temmelig klart den Formodning, som bl. a. Jimmerthal har fremsat: at Buxtehude paa et eller andet Tidspunkt før Tunders Død skulde have været i Lübeck for at prøvespille og have faaet Løfte om Successionen². Ogsaa andre Gisninger har været fremsat, men holder vi os til Kendsgerningerne, træffer vi først Buxtehude i Lübeck den 11. April 1668.

Den nævnte Dag havde Kirkeforstanderskabet Møde, og Buxtehude var til Stede. Efter at han under Iagttagelse af de sædvanlige Former var blevet valgt til de to Stillinger, der var blevet ledige ved Tunders Død: Inspektør-(»Værkmester«) Posten og Organist-Embedet, blev han forestillet for Kirkebetjentene for at de, som det hedder, »kunde adlyde ham i alle Anliggender, som er overdraget ham af de Herrer Forstandere«. Der kan næppe være Tvivl om, at Valget, saaledes som det fandt Sted ved denne Lejlighed, har været af rent formel Art, og at Afgørelsen i Virkeligheden var truffet i Forvejen. Herpaa tyder ikke mindst den Omstændighed, at Buxtehudes Efterfølger ved Mariæ Kirke i Helsingør, Johan Radeck († 1708), allerede den 16. Marts 1668, altsaa en Maaned før Buxtehudes endelige Ansættelse i Lübeck, beskikkedes som Organist ved Kirken »udj den forrige nu til Lübeck kaldede Organists Sted«³. Hvorvidt der kan lægges noget af Betydning i Udtrykket »til Lübeck kaldede«, faar staa hen. Men udelukket er det vel ikke, at det til syvende og sidst skyldtes et direkte Initiativ fra Hansestaden, at han kom derned.

Det gik nemt og hurtigt for Buxtehude at falde til under de nye Forhold, hvilket vel bl. a. kom af, at han beklædte et af Stadens fremtrædende Embeder. Den 23. Juli 1668 fik han sit Borgerskab ordnet, idet han blev »Borger med Harnisk«. Det krigerske Udstyr stod i Forbindelse med den Vagttjeneste, Borgene skulde forrette paa Stadens Volde. Det var dog Sædvane, at Kirkerne ved at stille andre, eller ved at betale derfor, fik fri-

Monsieur Jørgen Buhr, høytæred og fornemme
 gode Ven

Siden det kunde behaget, efter huss fornemste gode
 beslag og løfte, at decortere dette Undertegnede,
 i hvis jeg haffuer aff Jannem bekommet, og givres sig
 sielf dermed content. Beder mig om angjældend
 som er for de 4 Vinduer. Morten Fincke haffuer
 offer Monsieur Buhrs til mig giffuende ordere be-
 slagit, Stücket 2 1/2 Mk. er 10 Mk. og 6 Vinduer Jern
 til hvert Vindue, Stücket 4 Mk. er 5 Mk. Summa 4 Dr.
 Dog foruden de 4 Vinduer i sig sielf som kostar
 4 Dr. maatte ogsaa god givres. Efftersom at Sum-
 men er iche høy, tuiffler iche paa at Monsieur Buhr
 jo giffuer sin Consentz til denne min Begiering,
 og maatte per occasion sin fulkommenhed. Beder
 om forladelse for dristig importuaritetes Døren
 forbliffuer

Helsingör d 7 octob:
 A: 1667.

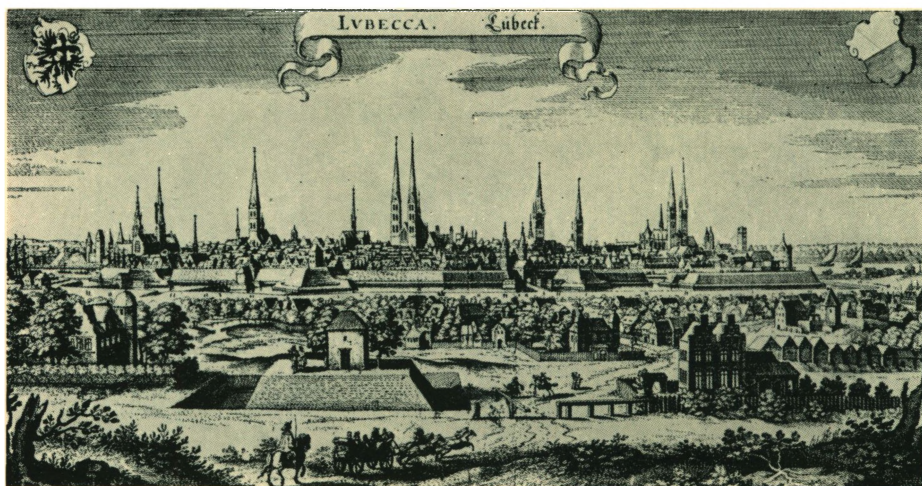
Diderik Buxtehude

Egenhändig Skrivelse fra Diderik Buxtehude til Borgmester Jørgen Buhr (om Udlæg for Vindues-Reparationer). Ca. 1/2 St. (Helsingør St. Olai Kirkes Arkiv, Pakken Kirkeregnskaber 1602-1732, div. Aar. Landsarkivet for Sjælland).

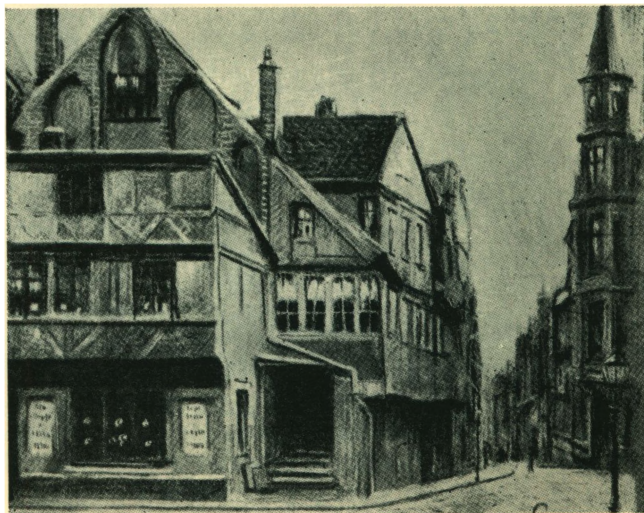
An autograph-letter in Danish from Diderik Buxtehude to the alderman of Elsinore.

Ordlyden af Buxtehudes Brev til Jørgen Buhr: Monsieur Jørgen Buhr, høytæred och fornemme goede Ven. Dersom det kunde behages, efter hanss sceniste goede tilsagn och löffte, at decortere dette Undertegnede, i hvis jeg haffuer aff hannem bekommet, och giöre sig sielff dermed content, scheede mig en angjenhmhed, som er for de 4 Vinduer, Morten Fincke haffuer efter Monsieur Buhrs til mig giffuende ordere beslagit, Stücket 2 1/2 Mk. er 10 Mk., noch 6 Vinduers Jern til hvert Vindue, stücket 4 Sk., er 6 Mk. Summa 4 Dr. Noch foruden de 4 Vinduer i sig sielf som koster 4 Dr. maatte ochsaa got givris. Efftersom at Summen er iche høy, tuiffler iche paa at Monsieur Buhr jo giffuer sin Consentz til denne min begiering och naahr per occasion, sin fulkommenhed. beder om forladelse for dristig importutete. Adieu forbliffuer hanss Theinstskuldigste D. Buxtehude mp. Helsingjör d. 7. octob: A:o 1667.

PLANCHE VIII

Hansestaden Lübeck paa Buxtehudes Tid. Stik hos Matthias Merian. Midt i Billedet
Mariekirkens to Spir.

Diderik Buxtehudes Embedsbolig i Lübeck i Mariekirkens
umiddelbare Nærhed. Efter W. Stahl: Buxtehude.

taget deres Personale for denne Tjeneste, saa Lybækkerne har altsaa ikke kunnet se deres nye Organist staa paa Post paa Voldene. Fritagelsen gjaldt ikke den Afgift, han maatte betale for sit Borgerskab, og den var temmelig stor: 7 Daler ialt.

Faa Dage efter at Buxtehude havde faaet sit Borgerskabsforhold endeligt i Orden, blev han gift med sin Forgængers 22-aarige Datter, Anna Margrethe Tunder. Det var i hine Tider af stor Betydning ved Besættelsen af Organist-Embeder, at den nye Mand var villig til at ægte sin Forgængers giftefærdige Datter, eller maaske hans endnu nogenlunde ungdommelige Enke. Det stilledes naturligvis ikke som en Betingelse, men da et saadant Ægteskab meget ofte løste et tyngende Pensions-Spørgsmaal, var Kirkebestyrelserne forstaaeligt nok altid tilbøjelige til at ansætte den Mand, der havde angivet, at han var villig til Giftermaalet.

Buxtehudes Bryllup fandt Sted Søndag den 3. August 1668 i Johan v. Essens Hus. Der maatte betales Afgift af det til det offentlige, da det var adskilligt større end det efter en nogle Aar i Forvejen indført Sparebestemmelse maatte være. Der deltog 70 Mennesker i det, og det karakteriseres som et »forment Bryllup uden Vin«, som f. Eks. Brygges og Købmænds. Af størst Interesse for Eftertiden er det Lejlighedsdigt, som blev skrevet til Brylluppet af den kejserlige Hof-Poet Daniel Baerholtz fra Elsing; det giver ud over en Mængde konventionel Lejlighedslyrik⁴ et Indtryk af, hvor agtet Brudgommen allerede var som Kunstner, skønt han kun i nogle Maaneder havde virket i sit nye Embede; der tales om, hvor højt Stadens ædle Borgere værdsætter hans Spil, og, hedder det: Enhver lover og berømmer hans Værk.

De første Aar i Lübeck har sikkert ikke været lette for Buxtehude i økonomisk Henseende. Han skulde sætte Bo og han fik ingen Løn de første tre Fjerdingaar, han var i Funktion. Dette skyldtes, at Kirkeforstanderskabet havde bevilget Franz Tunders Enke et Naadsensaar, saaledes at hun indtil Nytaar 1669 skulde oppebære sin Mands samlede Indtægter. Formentlig er Forholdet dog ordnet ved, at de nygifte er kommet i Huset hos hende, thi det Honorar paa 25 Daler, som man i Marts 1669

bevilgede Buxtehude for god Tjeneste, har ikke kunnet dække det Deficit, der ellers vilde være opstaaet. Selv efter Naadsensaarets Udløb maatte Buxtehude understøtte sin Svigermoder med et aarligt Beløb af 100 Mk., et Forhold, hvormed han var utilfreds, og som først i 1678 endeligt udlignedes.

Buxtehude fik sin Bolig i det Hus i Mariekirkens umiddelbare Nærhed, som havde været Domicil for Kirkens Organist og Inspektør, siden de to Stillinger i Tunders Tid forenedes. Huset laa paa den nordre Del af Kirkegaarden; det var af Bindingsværk og havde et lille Stykke Have ud til de smaa Gader bagved⁵. Hvorledes Buxtehude havde indrettet sig i det, vides ikke; kun saa meget er sikkert, at han efter nogle Aars Forløb fik Forstanderskabets Tilladelse til oven over Husets Hovedtrappe, der hidtil havde ligget frit, at lade bygge et Rum til Skrivestue og Studerekammer. Huset blev revet ned i 1903 og erstattet med en anden, mere moderne, Embedsbolig for Organisten; i dette Hus findes nu en Tavle med en Inskription, der minder om, at to af Musikkens store: Franz Tunder og Diderik Buxtehude, har tilbragt deres bedste Aar her.

De gode Ønsker om at Ægteskabet maatte blive lykkeligt, som var udtrykt i Bryllupsdigtet til Buxtehude og hans Hustru, synes at være gaaet i Opfyldelse. Der foreligger intet, som kunde tyde paa det modsatte, og i Ægteskabet fødtes en Række Børn, der vistnok allesammen var Døtre. Seks af dem kender man fra Kirkebøgerne⁶ Navne paa: Magdalena Elisabeth (døbt 15. Juli 1670), Anna Sophia (døbt 8. April 1672), Anna Margreta (døbt 10. Juni 1675), død, Anna Sophia (døbt 30. August 1678), Dorothea Cathrin (døbt 25. Marts 1683) og Maria Engel (døbt 7. April 1686). En Datter døbt 24. Juli 1669, men hendes Navn er ikke indført i Kirkebogen; hun maa dog nok være identisk med den lille Datter Helena – den første fødte – som Buxtehude lod begrave ved samme Tid.

Af Fadderlisterne kan man faa et Indtryk af Buxtehude-Familiens Omgangskreds. Som Faddere ved Børnenes Daab var indtegnet Forældrenes Søsken, deriblandt Buxtehudes Broder Peter, som paa et ret tidligt Tidspunkt ogsaa var draget til Lübeck, hvor han havde overtaget en Barberforretning,

samt Anna Margrethe Tunders Søster, Sophia Augusta, der var gift med Marie-Kirkens Kantor Samuel Franck, som saaledes var Buxtehudes Svoger. Men foruden disse Familiemedlemmer optræder som Faddere ved Buxtehude-Børnenes Daab tillige Medlemmer af Lübecker-Patricier-Familier, blandt hvilke Fredenhagen er den mest fremtrædende.

Kun faa af Buxtehudes Venner uden for Familiens Kreds kendes, i hvert Fald hvad angaar hans første Lübeck-Aar, deriblandt den udmærkede Musiker Johan Theile (1646–1724)⁷. Theile, der var Elev af Christian den Fjerdes tidligere Kapelmester Heinrich Schütz (1585–1672), og som underviste »Organister og Musicos« i Stettin, blev 1673 hertugelig Kapelmester paa Gottorp. Venskabet, om hvilket den Formodning har været fremsat, at det ogsaa – bl. a. paa Kontrapunktikkens Omraade – har haft kunstnerisk Betydning for Buxtehude, fremgaar af dennes Hyldest til Theile i hans Passionsmusik, som Velyndere af ham udgav i Lübeck, da han i 1673 opholdt sig i Hansestaden.

Selv om Buxtehudes Opbrud fra Helsingør i sin Tid var endeligt og afgørende, bevarede han dog paa flere Maader Forbindelsen med sin gamle By. Haandgribelige Vidnesbyrd herom er det svært at paavise, men eet, ganske kuriøst, er dog overleveret. Den 1. September 1671 skrev Buxtehude – nu paa Tysk – fra Lübeck til Helsingør Magistrat⁸. Anledningen var, at en fjern Bekendt af ham fra Helsingør-Tiden, Margrethe Fechter, en Steddatter af hans Forgænger, Claus Dengel – hun boede nu i Lübeck – gentagne Gange havde blokket ham for Penge. Det var blevet til et halvt hundrede Mark ialt, som han havde givet hende »af kristelig Kærlighed«, som det hedder i hans Brev til Magistraten, og som han nu »næst efter at sende venlige Hilsener«, ønskede refunderet af denne.

Nogle Aar endnu efter sin Bortdragen fra Helsingør havde Buxtehude jo ogsaa sine gamle Forældre boende i Sundstaden. Faderen var de sidste Aar svagelig og kunde ikke passe sin Bestilling, og ved Juletid 1671 døde Moderen og blev begravet i Helsingør. Efter 1½ Aars Forløb besluttede Buxtehude sig derfor til at tage sin Fader i Huset, men kun et halvt Aars

Tid fik den gamle Musiker Lov til at nyde den omhyggelige Pleje, han sikkert fik i Sønnens Hjem i Lübeck; saa var hans Kræfter udtømt, og den 22. Januar 1674 døde han, omkring 72 Aar gammel. Buxtehude udfoldede sig ved denne Lejlighed, som forøvrigt flere Gange tidligere, som Poet; i et Sørge-digt⁹ giver han smukt Udtryk for sin Følelse og sit Savn. Det er skrevet som Tekst til en kontrapunktisk Koralbearbejdelse af Melodien »Med Fred og Glæde gaar jeg bort«, som Buxtehude nogle Aar i Forvejen havde komponeret til Superintendent, Dr. Meno Hannekens Død. Digtet om Faderen udgav han under Titlen: Den gamle, fuldtroende Simeons fred- og glæderige Hjemfart.

Faderens Død blev en Milepæl i Diderik Buxtehudes Liv. Ved den mistede han ikke blot en af sine kære, men ogsaa den sidste direkte Forbindelse til sin Barndom og Ungdom i Danmark.

MANDDOMSGERNING

GANSKE selvfølgelig var Diderik Buxtehude gledet ind i de nye Forhold, under hvilke han skulde komme til at øve sin Manddomsgerning. Let og naturligt synes det store Skifte at være faldet ham – suverænt tog han fat paa Opgaverne og stillede mod de store Maal. Rigt udrustet stod han utvivlsomt i alle Henseender, ogsaa langt ud over det rent musikalske. Hans Sprogkundskaber har været betydelige, og navnlig har Overgangen til Tysk, det Sprog han Resten af Livet kom til at benytte sig af, været ham let. At han ogsaa har behersket Fransk, viser bl. a. Dedikationen (fra 1670) til Meno Hanneken, Søn af Superintendenten. Buxtehudes Bibelkundskab har ligget langt over det almindelige, og han har, hvilket jo ellers sjældent var Tilfældet for hin Tids Musikere, haft sikre administrative Evner. Han har i det hele været en Mand af Format, og dertil en meget flittig Mand.

Allerede den rent administrative Del af Buxtehudes Virksomhed ved Mariekirken, Inspektørstillingen, har givet ham adskilligt at bestille. Til dens Pligter hørte Kirkebøgenes Førelse¹, baade de egentlige Kirkebøger (Daabs-, Vielses- og Begravelses-Registrene) og Regnskabsbøgerne, endvidere Kirkessens Bestyrelse, Udbetaling af Lønninger, Betaling af Haandværker-Regninger, Opsyn med udførte Byggearbejder, Fremskaffelse af Byggematerialer og de til Kirkens Brug nødvendige Ting, saasom Oblater, Vin, Lys, Kul o.s.v. Inspektørstillingen overtog Buxtehude sidst, fra Nytaar 1669, indtil hvilket Tidspunkt den varetoges af hans Svoger, den unge juridiske Student Johann Christoph Tunder. Ved sin Tiltrædelse skrev Buxtehude øverst paa Regnskabsaarets første Side i Ugebogen: »I den hellige og højlovede Tre-Enigheds Navn har jeg for første Gang begyndt Regnskabet for Aaret 1669. Hjælp

Du, treenige store Gud, at alt maa blive Dit hellige Navn til Ære og Kirken til Gavn og til bedste, for Kristi Skyld².

Med Hensyn til Buxtehudes Hoved-Virksomhed ved Mariekirken, Organist-Embedet, kendes Hovedlinjerne³: Antallet af Gudstjenester i Kirken var ret anseligt, men kun ved en Del af dem medvirkede Organisten. Froprædikenen fire Gange om Ugen gennemførtes uden Orgelspil, og ved Højmesse- og Eftermiddagsgudstjenesterne paa Søn- og Helligdage rørtes Orglet først, naar Koret og Menigheden havde sunget Indledningssalmerne uden Orgel. Det var ved Gudstjenesten Organistens Pligt at prælude før Salmerne, før de liturgiske Stykker og som Indledning til de Kantater, som Koret udførte paa Festdagene. Derimod var det endnu paa Buxtehudes Tid ikke almindeligt, at Orglet ledsagede Menighedssangen. I Te Deum, i Magnificat og i andre vokale Passager i Gudstjenesten udførte Orglet alene visse Strofer. Naar Gudstjenesten var forbi, klang de store frie Kompositioner: Præludier og Fugaer o.s.v. Menigheden blev sendt hjem under Orgelspil, som det hed.

Koret og dets Medvirken i Gudstjenesten som saadan var Buxtehude uvedkommende. Mens han residerede foran det store Orgel, højt tilvejs i Kirkens vestlige Ende, havde Koret og dets Leder, Kantoren, sin Plads paa det prægtigt udsmykkede Kor-Pulpitur, der var anbragt nede i Kirken som en Slags Adskillelse mellem Høj-Koret og det øvrige Kirkerum. Korets Medlemmer var Elever ved Latinskolen Katharineum og dets Leder, Kantoren, var ved Siden af sit Embede ved Kirken Lærer ved denne Skole. I de første Aar, Buxtehude var i Lübeck, beklædtes Kantorembudet som tidligere nævnt af hans Svoger, Samuel Franck, der dog døde 1679; han efterfulgtes af Jakob Pagendarm (1646–1706).

Embedets Indtægter var betydelige, især i Forhold til, hvad Buxtehude var vant til fra Danmark. Organist-Stillingen gav 700 Mark aarlig og Inspektør-Hvervet 180 Mark, men hertil kom en Del Akcidenser: Til Michaelis fik han 20 Mark til en Okse og 9 Mark i Øl-Akcise (dette Beløb repræsenterede Skatten for 6 Tons Øl!). Ved de fire store aarlige Kirkefester: Jul, Paaske, Pinse og Mikkels fik han 3 Mark til Rhinskvin og ved

Paasketid 14 Mark til Klæde; hertil kom Afgiften for Begravelseringning, der udgjorde en lille Snæs Mark i Kvartalet⁴.

De Omgivelser, hvori Buxtehude virkede i Lübeck, det Interiør, med hvilket han i Kraft af sin administrative Stilling havde Overopsyn, var prægtigt: den mægtige, treskibede Basilika med Koromgang, fuldendt saa tidligt som i 1280 og almindeligt anset som det fornemste. Eksempel paa kirkelig Murstensgotik i Europa. Interiøret, som fuldstændig ødelagdes under Luftangrebet paa Lübeck Palmesøndag i 1942, var udsmykket med et enestaaende rigt Inventar, repræsenterende alle Epoker i den gamle Hansestads Kunst, et helt Museum, og dog tilsammen saa afgjort en Helhed. Ved to af disse dejlige, nu tabte, Inventargenstande skal der her, hvor Talen især er om Musikeren Diderik Buxtehude, for en Stund gøres Holdt: de to Orgler.

Af disse hver for sig betydelige Instrumenter var det store, Hovedorglet, anbragt paa den for Orglet sædvanlige Plads ved Kirkens Vestvæg, af ydre det største og prægtigste. Dets Disposition var i Buxtehudes Dage saaledes:

Hovedværk: 1. Principal 16' - 2. Quintadena 16' - 3. Oktav 8' - 4. Spitzflöte 8' - 5. Oktav 4' - 6. Hohlpfeiffe 4' - 7. Nassat 3' (2 2/3') - 8. Rauschquinte 2 f - 9. Scharf 4 f - 10. Mixtur 10-15 f - 11. Trommete 16' - 12. Trommete 8' - 13. Zink 8'.

Rygpositiv: 1. Bordun 16' - 2. Principal 8' - 3. Blockflöte 8' - 4. Hohlflöte 8' - 5. Quintadena 8' - 6. Oktav 4' - 7. Spielflöte 2' - 8. Sesquialter 2 f - 9. Scharf 4-5 f - 10. Mixtur 5 f - 11. Dulcian 16' - 12. Barpfeif 8' - 13. Trichterregal 8' - 14. Vox humana 8'.

Brystværk: 1. Principal 8' - 2. Gedackt 8' - 3. Oktav 4' - 4. Hohlflöte 4' - 5. Feldpfeife 2' - 6. Gemshorn 2' - 7. Sifflöte 1 1/2' - 8. Sesquialter 2 f - 9. Zimbel 3 f - 10. Mixtur 6-8 f - 11. Krummhorn 8' - 12. Regal 8'.

Pedal: 1. Principal 32' - 2. Principal 16' - 3. Subbas 16' - 4. Oktav 8' - 5. Gedackt 8' - 6. Oktav 4' - 7. Bauernflöte 2' - 8. Nachthorn 2' - 9. Mixtur 6 f - 10. Posaune 32' - 11. Posaune 16' - 12. Dulcian 16' - 13. Trommete 8' - 14. Krummhorn 8' - 15. Kornett 2'.

Orglets mægtige sengotiske Facade hidrørte fra Aarene 1516 -18 og regnedes for at være den største Orgelfacade fra denne Periode og den eneste, der rummede baade en 32 og en 16 Fods Principal, altsaa Instrumentets største Piber. Bag denne Facade byggede Orgelmesteren Bartold Hering, ligeledes i Aarene 1516

-18, et stort Orgel, hvis Organist han selv var en Aarrække derefter. I 1561 tilbyggedes et Rygpositiv; dette, der var af ret betydeligt Omfang, eksisterede ogsaa i Buxtehudes Tid, eftersom det først fjernedes ved en Ombygning midt i det forrige Aarhundrede; dets Facade bevaredes som Prospekt i det lille Kor-Orgel, der var anbragt paa Kor-Balustraden foran Alteret. Ombygningen af det store Orgel, der udførtes i Aarene 1851-1854 af Firmaet Schulze i Paulinzelle, gjorde den i Tidens Stil rigt udsmykkede Facade stum for stedse, og med ubarmhjertig Haand fjernedes samtlige de gamle Stemmer⁵.

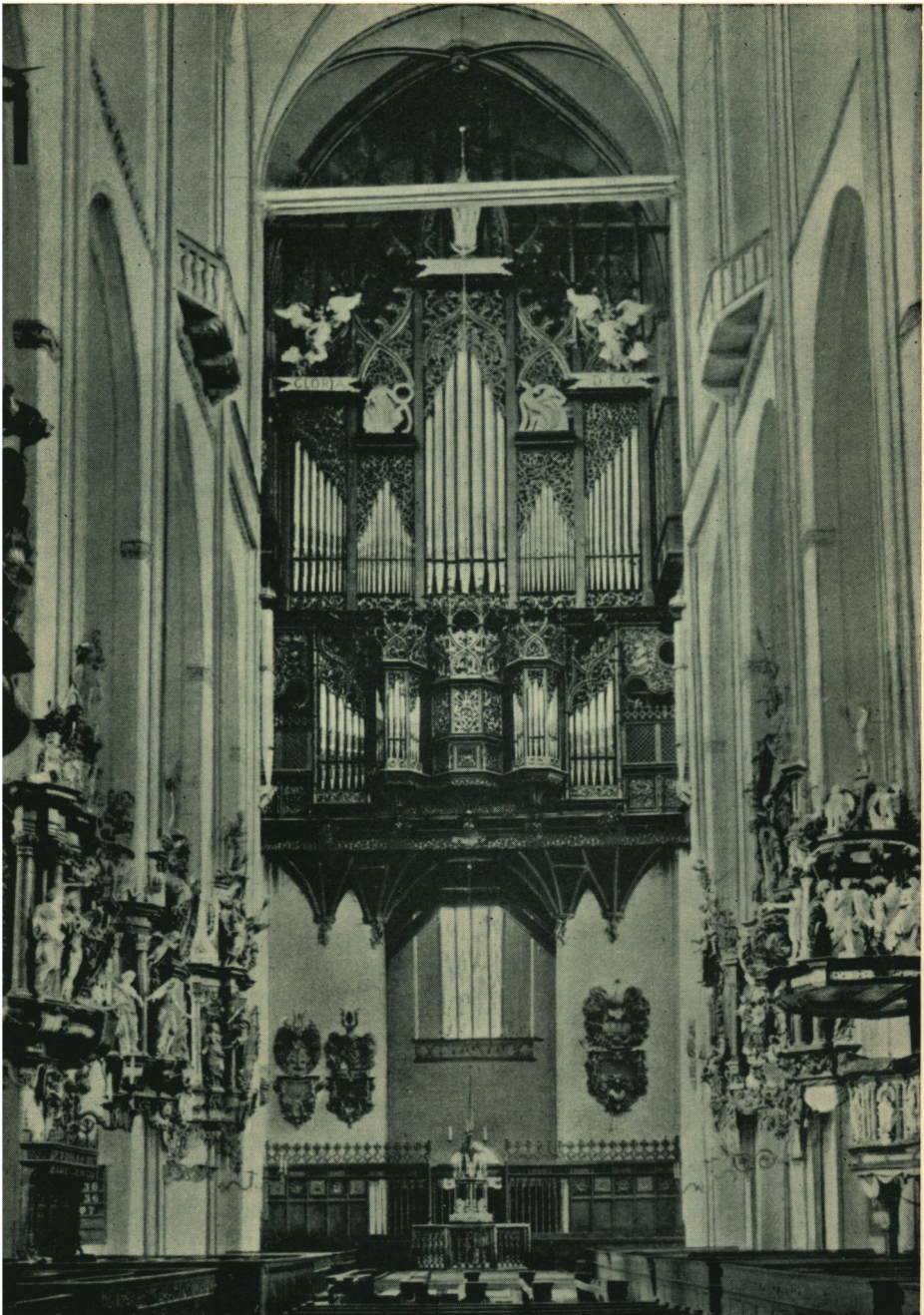
Af det andet Orgel, Buxtehude raadede over, det saakaldte Bach-Buxtehude-Orgel i Kapellet med Dødedansen, var langt mere bevaret op til vor Tid, og det var ved dettes Hjælp muligt ret nøje at danne sig et Indtryk af de Klange, hvormed Buxtehude selv farvede sine berømte Orgelværker. Hovedfacaden, der var gotisk, stammede fra 1492, hvilket formentlig ogsaa var Tilfældet med det bag den staaende Hovedværk. I Renaissance-tiden, o. 1557-58, føjede Orgelbyggeren Jacob Scherer fra Hamborg Rygpositivet til, og i den tidlige Barok indbyggede Henning Kröger fra Wismar Brystværket. Siden har Værket staaet nogenlunde uændret, bortset fra en Del Reparationer og Rekonstruktioner (senest 1936). Bedst bevaret gennem Tiderne var Rygpositivet, hvis Principal- og Fløjtestemmer var af ædel Klang, og hvis blandede Stemmer var meget kraftigt intoneret, men ogsaa interessante Rørstemmer fandtes her. Orglet havde følgende Disposition:

Hovedværk: 1. Quintade 16' - 2. Principal 8' - 3. Spitzflöte 8' - 4. Oktav 4' - 5. Nasat 2 $\frac{2}{3}$ ' - 6. Rauschpfeife 2 f - 7. Mixtur 8-10 f - 8. Trommete 8'.

Rygpositiv: 1. Principal 8' - 2. Rohrflöte 8' - 3. Quintade 8' - 4. Oktav 4' - 5. Rohrflöte 4' - 6. Sesquialter 2 f - 7. Sifflöte 1 $\frac{1}{3}$ ' - 8. Scharff 6-8 f - 9. Dulcian 16' - 10. Trechterregal 8'.

Brystværk: 1. Gedackt 8' - 2. Quintade 4' - 3. Hohlflöte 2' - 4. Quintflöte 1 $\frac{1}{3}$ ' - 5. Scharff 4 f - 6. Krummhorn 8' - 7. Schalmei 4'.

Pedal: 1. Principal 16' - 2. Subbas 16' - 3. Oktav 8' - 4. Gedakt 8' - 5. Oktav 4' - 6. Quintade 4' - 7. Oktav 2' - 8. Nachthorn 1' - 9. Zimbel 2 f - 10. Mixtur 4 f - 11. Posaune 16' - 12. Dulcian 16' - 13. Trommete 8' - 14. Schalmei 4' - 15. Cornett 2'.

Det store Orgel i Lübecks Marienkirke, spillet af Buxtehude gennem fire Aartier. Foroven til højre og venstre Balkonerne, Buxtehude fik bygget til de medvirkende i Aftenmusikken. Billede fra kort før Kirkens Ødelæggelse i 1942.
Disposition: Side 31.

PLANCHE X

Det danske Skibsflag fra 1400-Tallets Begyndelse, der havde sin Plads under hvælvingerne i Lübecks Mariekirke, hvor Buxtehude i sin Egenskab af Kirkens Inspektør havde Opsyn med det, og under hvilket han siden fik sin Grav. Fot. m. Teleobjektiv o. 1935.

I den Klangverden, der afspejles af de to Orgel-Dispositioner, levede Buxtehude i sine næsten tredive Lübeck-Aar. Det har ganske sikkert været en stor Oplevelse at høre ham spille disse Instrumenter, men kun enkelte spinkle Vidnesbyrd om hans Mesterskab i saa Henseende er naaet frem til vor Tid. Paa anden Haand beretter bl. a. den tyske Digter og Musiker Dan. Schubart († 1791) i sit Skrift »Ideen zu einer Aesthetik der Tonkunst«: »En Organist i vor Tid vilde tabe Næse og Mund ved at høre en Allabreve eller en Fuga foredraget paa Orgel af en Buxtehude. Det simpleste Tema udarbejdede han saa kunstfuldendt og rigtigt, vævede det saa labyrintisk imellem hinanden og fandt dog gennem denne Labyrint altid den rigtige Udgang, saaledes at man forbavsedes derover.«

Buxtehude havde ved Mariekirken ogsaa andre musikalske Hjælpemidler til Raadighed end selve Orglerne. En Del af de Instrumenter, der var nødvendige ved større Kantate-Fremførelser i Kirken, fandtes fast i denne som dens Ejendom; enkelte af dem er endnu bevaret, som et Regal, en Baspommer, Pauker o.s.v. Desuden raadede han her, som i Helsingør, over en Musikaliesamling, navnlig omfattende Motetter, men ogsaa andre Ting, bl. a. Manuskripter af hans Forgænger og Svigerfader, Franz Tunder. Og hvad mere var – han var ogsaa i Stand til efterhaanden at øge Samlingen; det var især italienske Mestre, han i denne Forbindelse interesserede sig for.

Tilsyneladende var det fortræffelige Forhold, Buxtehude havde at arbejde under i Henseende til Instrumenter – men ogsaa kun tilsyneladende. Da han kom til Lübeck, fandt han begge Orglerne i daarlig Forfatning, og hele sit Liv maatte han tigge og trygle en uforstaaende Kirkebestyrelse, hver Gang han skulde have udført de nødtørftigste Reparationer, der kunde sikre de Orgler, der var betroet ham, mod fuldstændigt Forfald. Den »Hoved-Renovation«, han gentagne Gange bad om, kom det aldrig til. Medvirkende var det sikkert, at der i Lübeck ikke dengang var nogen fastboende Orgelbygger; saadanne Mestre maatte hver Gang hentes ude fra, og Forhandlingerne med disse Folk strandede altid paa Bekostnings-Spørgsmaal; det blev aldrig til andet end Gennemstemning og nødvendige For-

bedringer. Med Bitterhed maa Buxtehude have været Vidne til, hvorledes man i 1706, kort før hans Død, ofrede hele 2500 Dlr. paa en fuldstændig Opforgyldning og Staffering af Orglets Facade, et Beløb, for hvilket selve Instrumentet kunde være bragt i glimrende og fuldt brugbar Stand^o.

Kan man saaledes til en vis Grad sige, at Mariekirkens Myn-digheder ikke helt forstod Nødvendigheden af at give den store Diderik Buxtehude saa gode ydre Forhold at arbejde under som mulig – deres Stilling til Spørgsmaalet om hans Lønning var en lignende, som naar det gjaldt Orglerne – maa man til Gengæld indrømme, at Byens Borgerskab var fuldt paa det rene med, hvilken musikalsk Kapacitet man havde indenfor Stadens Porte. Det var Borgerskabet, og ikke Kirken, der satte Buxte-hude i Stand til at genoprette og videreføre den Institution, som mere end noget andet, mens han levede, bidrog til at styrke hans Anseelse og til at gøre hans Navn berømt viden om: Aftenmusikken.

Buxtehude gav sikkert til at begynde med, paa den stedlige Traditions Grund, rent instrumentale Koncerter ved at »lege« paa Orglet en Times Tid eller saa. Tilhørerne var fortrinsvis Hansestadens Købmænd, fra hvis Sammenslutninger »Zunft-erne« Initiativet i Tunders Tid var udgaaet. De satte Pris paa, før de gik til Børsen, at samles i Byens Hovedkirke og her lade Organisten berede dem en »Tidkort«. Efterhaanden blev disse Orgelforedrag en Institution, som ved Buxtehudes Tiltrædelse fik tilført nyt Blod og frisk Initiativ. Da det til at begynde med ikke manglede paa økonomisk Anerkendelse, fik Buxtehude den Tanke at gøre Aftenmusikken mere afvekslende ved at føje vokale og instrumentale Solo-Numre til Orgelmusikken, og herfra var Springet ikke langt til den egentlige Aftenmusik. Ved at tage Kor og Orkester med ind udvidede han den som det hed i Tidens Sprog, til en »stærk Musik«, og samtidig ændrede han dermed Foranstaltingernes Karakter saa de blev en mu-sikalsk Institution med Ry langt ud over Europas Lande. Tiden for Aftenmusikken blev lagt om, og en vis Koncentration fandt tillige Sted. Den afholdtes, da den fremtraadte i sin nye Skik-kelse, kun fem Gange om Aaret, de to sidste Trinitatis-Søndage

og anden, tredje og fjerde Søndag i Advent; første Adventsøndag var i Forvejen som stor kirkelig Festdag rigt udstyret med Musik.

Aftenmusikken⁷, der fandt Sted i umiddelbar Tilknytning til Eftermiddagsgudstjenesten, mellem 4 og 5, hvilede helt og fuldt paa Organistens Skuldre, og Kantoren og Koret som saadant havde intet med den at gøre. Men naturligvis skulde der bruges Kor ved mange af Opførelserne, og hertil anvendtes Kirkens Kor; det var ikke pligtig til at forrette denne Tjeneste, men en Henvendelse fra Buxtehude til Katharineums Rektor var altid tilstrækkelig til at skaffe Tilladelsen til at disponere over det. Koret var, naar henses til de Opgaver, det havde at løse, noget primitivt; Stemmerne var kun nødtørftigt besat, og den Prøvetid, der stod til Raadighed, var sjældent tilstrækkelig, ligesom Buxtehude oftere klagede over manglende Interesse hos de syngende Drengene. Ogsaa Solopartierne besattes, navnlig i den første Tid, med Skoleelever; senere tilkaldte Buxtehude dog professionelle Sangere fra Kiel og Hamborg. Det omfattende Arbejde med Node-Udskrivningen, flere hundrede Sider pr. Opførelse, varetog han for det meste selv.

Det ledsagende Instrumentalensemble var efter moderne Forhold ikke stort, en 13-14 Mand, naar det gik højt; Stammen i det udgjordes af Stadsmusikanterne. Instrumenterne var mest Strygeinstrumenter, men ogsaa Træblæsere samt Trompeter og Pauker ses at have været i Brug. Det samlede Antal Medvirkende ved Aftenmusikken varierede stærkt; det højeste, man kom op paa, var 40 Mand ialt. Det var meget i hine Tider, men ikke meget, naar Talen var om at fylde et Rum, saa mægtigt som Mariekirken; der kan næppe være Tvivl om, at Musikken har lydt spinkelt. For at Buxtehude kunde holde sammen paa det komplicerede Apparat, maatte han have det hele samlet omkring sig, og paa Orglet var Pladsen saa ringe, at kun faa kunde opholde sig der. Han fik derfor fra Gallerierne udfør Orglet bygget to fremspringende Balkoner i hver Side. Det skete allerede et af de første Aar, han var i Lübeck, og Arbejdet bekostedes ikke af Kirken, men af to rige Lübecker-Købmænd.

Buxtehude betalte Udgifterne til Aftenmusikken af sin egen Lomme. Disse Udlæg fik han ikke ind ved at tage Entré, eftersom der var Tradition for, at Adgangen til Aftenmusikken skulde være gratis, men ved Understøttelser fra det velhavende Borgerskab. Hvert Aar ved Begyndelsen af en Aftenmusik-Sæson sendte han den trykte Tekst-Bog over, hvad der skulde opføres, til en Række af Hansestadens Borgere, om hvem han mente at vide, at de var Velyndere af ham og hans Kunst. Ved Nytaar, naar de fem Kirkemusik-Opførelser var sluttet, henvendte han sig til denne Kreds og bad om et Tilskud, som han i de fleste Tilfælde ogsaa fik; der er bevaret ikke saa faa Breve fra Buxtehude, i hvilke han takker herfor. Mærkeligt nok havde han gennem Aarene stigende Vanskeligheder med at faa Bidragene ind – ikke fordi Interessen for hans Værk var i Dalen, men som Følge af ændrede økonomiske Forhold – og han maatte ved flere Lejligheder direkte bede de enkelte Medlemmer af Kirkeforstanderskabet og Købmandszunfterne om Tilskud. Hans egne Forhold har ikke været saadanne, at han kunde bære et Underskud.

Den frie Adgang til Kirken under Aftenmusikken var ikke af det gode, tværtimod. Det Folkelivsbillede, der udfoldede sig, medens der musiceredes, var yderst broget. Talrige Mennesker kom til Stede af blot og bar Nysgerrighed, og de opførte sig tit skandaløst. Det kunde f. Eks. meget vel hændes, at der var Optøjer bag Alteret, i Sidegangene, ja selv i Stolene, og den Del af de tilstedeværende, der var kommet for at nyde Musikken, havde ondt ved at faa Ro. Ofte maatte Raadhusvagten tilkaldes, og Vagtmesteren og hans Folk passede da paa ved Dørene, ja gik endog under Musikken rundt inde i Kirken for at »holde Styr paa den forfærdelige Tummel, afværge alle Uordener og skaffe de Herrer Velyndere en Smule Stilhed«. Hvad de sidstnævnte angaar, saa var de som rimeligt er særlig fint placeret. De sad med deres Familie og Venner og med forskellige af Stadens Honoratiores paa Kor-Pulpituret foran Alteret, der jo ikke var i Brug under Aftenmusik-Opførelserne.

Aftenmusikken betegner Højdepunktet i Diderik Buxtehudes Manddomsgerning. Det var hans egne Toner, der lød gennem

Kirken ved disse Lejligheder, og Opførelserne var i deres udvidede Form helt og fuldt hans Værk. Vidt omkring i Europa gik der Frasagn om den sublime Kunst, der blomstrede i St. Marie Kirke i Lübeck, og hver Vinter, naar det gamle Kirkeaar gik paa Hæld, valfartede interesserede langvejs fra – blandt dem et Aar ogsaa den unge Johann Sebastian Bach – til Hansestaden for at faa Del i den Oplevelse det var at overvære Mester Buxtehudes Musiceren. Lübeck var i hans Tid et af den nordeuropæiske Musiks Hovedcentre.

PAA KUNSTENS TINDER

VIDNESBYRDENE om Diderik Buxtehudes Tid i Lübeck – de sidste 29 Aar af hans Liv – er rigere, bredere, mere præcise end Overleveringerne om hans danske Barndom og Ungdom. Hans Tilværelse i og ved den skønne Mariekirke har utvivlsonst formet sig lykkeligt, Ro og Regelmæssighed har præget hans Liv som hans Embedsførelse, baade den administrative og den musikalske: Buxtehude var i Hansestaden ikke alene Orgelmesteren, om hvem man vidste, at han var en af Tidens store, men ogsaa en for sine menneskelige Egenskaber agtet Mand.

En Gigant i Kunstens Rige – en ydmyg Mand nok tillige. Ud af de spredte overleverede Træk om hans Liv i Lübeck fremstaar, siger Søren Sørensen¹, et Billede »af en i det ydre stilfærdig personlighed, der levede i harmoni med sine omgivelser, sin familie og det lokale samfund, i hvilket han havde sin gerning, en til det yderste pligtopfyldende kirkens tjener, der alene ved styrken i sin kunst skabte sig en position og tiltrak sig opmærksomheden baade hos læg og lærd. Buxtehude har tilsyneladende ikke, i hvert fald ikke for længere tid, forladt Lübeck, men uagtet dette naaede hans reputation som musiker vidt omkring, ikke blot til det nærliggende større musikcentrum, Hamborg, men til Sachsen og de (dengang svenske) Østersø-Provinser, Riga, Danzig etc.«

Blandt de Udslag, hans Ry gav sig, og i stigende Grad efterhaanden som Aarene randt, var ogsaa det, at en voksende Skare Elever flokkedes om ham og hans Kunst. Til dette Punkt i Buxtehudes Virke kendes saare lidt, bl. a. fordi Elevforholdene jo ikke har nedfældet sig i Dokumenter. Af Buxtehude-Elever, der vandt Anseelse, kan nævnes Orgelmestrene Georg Dietrich Leyding (1664–1710) i Brunsvig, Daniel Erich (o. 1660–e. 1712) i Güstrow, Fr. G. Klingenberg († 1720) i Stettin, og

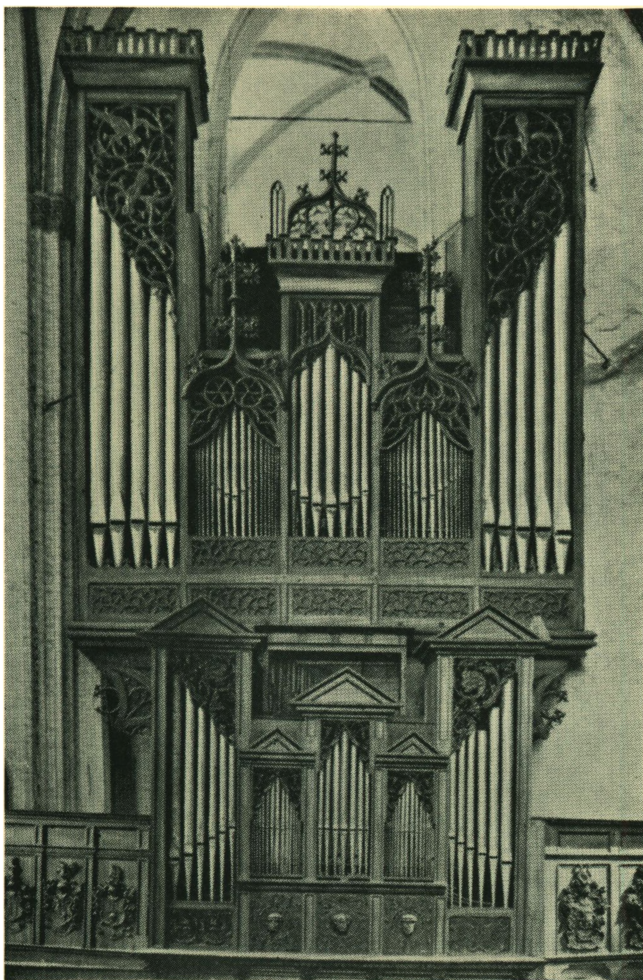
sidst men ikke mindst, Slesvigeren Nikolaus Bruhns (1665–1697), der var en meget betydelig Musiker. Han var Organist-søn fra Svabsted i Sydslesvig og blev i 1681 sendt til Lübeck for at uddanne sig videre hos sin Farbror, Peter Bruhns (1641–98), en af Byens Stadsmusikanter, og hos Buxtehude, der tog sig af hans Orgel- og Teori-Undervisning. Buxtehude sendte ham paa et vist Tidspunkt til København med en Anbefalings-skrivelse; her var dog intet Organist-Embedet ledigt, og Bruhns vendte, efter at have gjort sig fordelagtigt bemærket som Koncertspiller, tilbage til sin Hjemstavn og ansattes 1689 som Organist ved Husum Kirke. Hans Kompositioner viser tydelig Paavirkning af Buxtehude.

Nicolaus Bruhns Sendelse til København var et af de forholdsvis faa kendte Eksempler paa, at Buxtehude under de nye Forhold har vendt sine Tanker mod det Land, der for ham trods alt maa have været Hjemlandet. Men det var ikke det eneste. Da Kong Frederik den Tredjes Datter, Prinsesse Ulrikke Eleonora, i 1680 under store Højtideligheder ægtede Sveriges Konge Karl den Elvte, skrev Buxtehude til denne Begivenhed, der betød en afgørende Skrinlæggelse af alle fjendtlige Følelser mellem Danmark og Sverige, en »Aria sopra le Nozze di Sua Maesta il Re de Svecia«, i hvis Tekst han hylder det høje Brudepar og den Forsoningens Aand, Forbindelsen var Udtryk for. I et af Ariens Vers bruger han omtrent følgende Vending: Herre, hør mine brændende Bønner, som i Kærlighed til mit Fædreland gaar – Ord, der viser, at han, trods mange Aars Ophold i Lübeck stadig følte sig knyttet til de Egne, hvorfra han i sin tid var kommet. Fædrelandet betød dengang ikke helt det samme som nu, men betegnede først og fremmest det Land eller Landomraade, hvor man var født, ens Fødeland, om man vil. Arien var jo en Hyldest til den *svenske* Konge; naturligvis er dog Buxtehudes Brug af Ordet Fædreland i denne Forbindelse ikke – hvad mindre historiekyndige Musikforskere har villet lægge i den – ensbetydende med, at han følte sig som Svensker, men blot Udtryk for, at han lod sine Tanker gaa til det Land, han kom fra, og hvis Herre den svenske Konge i Mellemtiden var blevet.

Ogsaa fra Buxtehudes sidste Aar kender man et Eksempel paa, at han tænkte paa Danmark. Det var i 1704, da man skulde finde en Orgelbygger, der kunde reparere Mariekirkens to Orgler. Ved den Lejlighed² bemyndigede Kirkeforstanderskabet, vel efter hans Indstilling, Buxtehude til »at skrive til København efter en dygtig Mester«. Ogsaa dette Forsøg slog fejl, mærkelig nok forøvrigt, thi i den danske Hovedstad levede paa dette Tidspunkt to meget dygtige Orgelbyggere, Brødrene Johan Petersen Botzen († 1719) og Peter Petersen Botzen (1661–1711), der i Aarene forud havde bygget prægtige Orgelværker i Byens Kirker³; det var utvivlsomt disse Mestre, Buxtehude tænkte paa ved den paagældende Lejlighed.

Paa sine Instrumenters Vegne kom Diderik Buxtehude i Berøring med en anden af den danske Konges privilegerede Orgelbyggere, Arp Schnitger (1648–1720), der dog aldrig havde virket i selve Danmark, men kun i de kongelige Lande, til hvilke hans Privilegium⁴ (af 1699) gjaldt: Hertugdømmerne. Buxtehude var en stærk Beundrer af denne fremragende Orgelbygger, der var en af sit ædle Haandværks store, en Mester, hvis Værk endnu staar som lysende Forbillede i Orgelbygningskunsten. Skæbnen vilde det ikke saaledes, at Buxtehude selv fik et Schnitger-Instrument at spille paa. Han var tre-fire Gange i Forhandling med ham paa Kirkens Vegne og var ogsaa i Hamborg for at prøve et Par af hans berømteste Værker, ligesom Schnitger var i Lübeck for at give Tilbud paa Fornøelse af Mariekirkens store Orgel, men hver Gang glippede det. Buxtehude maatte se paa, hvorledes Lübecks Domkirke i Aarene 1696–99 lod Arp Schnitger bygge et prægtigt Instrument, som han endda var med til at prøve ved Afleveringsforretningen⁵, men selv kom han aldrig til at nyde godt af Arp Schnitgers Arbejde, skønt dennes Orgler netop var udsprunget af eller dog var som skabt for den Retning i Orgelkunsten, hvis ypperste Repræsentant Buxtehude paa det Tidspunkt var.

Som Kirkeinspektør kom Buxtehude en Overgang i ret nær Forbindelse med København. Det var i Aarene 1694–1697, da den lybske Storkøbmand Th. Fredenhagen skænkede Mariekirken et pragtfuldt Marmor-Alter i Barok-Stil mod at der ind-

Bach-Buxtehude-Orglet, der stod i Dødedans-Kapellet (deraf den tyske Betegnelse for det: Totentanz-Orgel) i Lübecks Mariekirke og gik til Grunde ved Kirkens Brand i 1942.
Disposition: Side 32.

PLANCHE XII

Marielkirken i Lübeck, set fra Syd – før Bombardementet i Paasken 1942, der ødelagde dens Indre og den gamle Bydel, der omgav den.

rettedes Gravkapel for ham og hans Familie i dets Fod. Arbejdet udførtes af Brabanteren Thomas Quellinus (1661–1709), en fremragende Billedhugger, der fra Midten af 1680'erne boede fast i København. Alterets arkitektoniske Opbygning synes at være blevet til direkte ved Marmorbruddene, men Figurerne og den øvrige rige Udsmykning udførte Quellinus paa sit Værksted i København⁶, hvorfra de ad Søvejen overførtes til Hansestaden. Alteret indviedes med stor Højtidelighed i 1697, under Paukers og Trompeters Lyd og til Musik, komponeret af Buxtehude.

En af Mariekirkens mange Inventargenstande, hvormed Buxtehude i sin Egenskab af Inspektør havde Overopsyn, maatte daglig, om han ellers tænkte derover, minde ham om hans Hjemland: det gamle danske Skibsflag, som allerede dengang i Aarhundreder havde hængt under Kirkens høje Hvælvinger. Det var et Krigsbytte, taget af Hansestædernes forenede Flaader i det Slag, som i 1427 udkæmpedes i det sydlige Øresund mod den danske Konge Erik af Pommerns Skibe. Hvornaar Flaget er kommet i Kirkens Varetægt, lader sig ikke afgøre; kun saa meget vides, at det i 1571 blev gjort i Stand. Siden blev der næppe, da den rene, tilpas fugtige Kirkeluft viste sig at være det bedste Konserveringsmiddel, gjort noget videre ved Flaget, og altsaa næppe heller i Buxtehudes Funktionstid som Inspektør. Men at han har været opmærksom paa, hvilken kostelig Skat det var, der hang deroppe højt under Hvælvingerne, kan der næppe være Tvivl om⁷.

Buxtehude blev omkring 70 Aar gammel og naaede altsaa kun lige akkurat den Milepæl, vi i vor Tid kalder Støvets Aar. Men dengang var allerede en Mand paa 60 stort set gammel, og det er derfor til en vis Grad berettiget at kalde de sidste ti Aar af Buxtehudes Levetid for hans Alderdom. At ogsaa Omverdenen regnede med, at den Tid ikke var fjern, da Spørgsmaalet om en Afløser for ham begyndte at blive aktuelt, viser bl. a. de forskellige Besøg, som yngre Musikere aflagde i Lübeck. Berømtest af disse Besøg er Johann Sebastian Bachs Ophold i Lübeck i 1705. Bach kom først og fremmest for at træffe den store Orglets Mester og for at lære af hans Kunst,

men det er ingenlunde udelukket, at Formaalet med hans Besøg ogsaa kan have været, at han ønskede at orientere sig med Hensyn til Embedet.

Bach var i 1704 blevet Organist ved den nye Kirke i Arnstadt, hvor han, som Albert Schweitzer siger, lagde Grunden til sit Mesterskab paa Orglet. Han havde i Aarene forud rejst en Del, og han havde ikke været mere end et Aars Tid i Arnstadt, før han maatte afsted igen. Det var Buxtehude, han vilde træffe, og i Oktober 1705 opnaaede han en Orlov. Der foreligger intet sikkert om, hvorvidt han tog direkte Undervisning hos Buxtehude – hvilket jo Traditionen med Hensyn til Mariekirkens mindre Orgel, der kaldes Bach-Buxtehude-Orglet, synes at tyde paa – eller han blot var Tilhører ved al den megen Musik, Buxtehude stod som Leder af i Adventstiden. Kun saa meget er sikkert, at Bach følte sig i den Grad fængslet af de musikalske Oplevelser, han stilledes overfor, at han fuldstændig glemte Tid og Sted. Rejsen til Lübeck havde taget ham en Del Tid, eftersom han tilbagelagde den mange Mile lange Strækning til Fods, og mere end godt et Par Uger havde han ikke kunnet blive i Lübeck, hvis han skulde have overholdt sin Orlov. Han overskred den med adskillige Uger og vendte først tilbage til Arnstadt i Midten af Februar 1706. Her ventede der ham mange Ubehageligheder, og han blev kaldt op i Kirkens Konsistorium for at afgive Forklaring om, hvorfor han havde overskredet sin Orlov⁸. Sagens Akter er bevaret, men desværre motiverer Bach ikke sin Adfærd med Henviisning til, hvad han havde lært, eller til, hvor stor Betydning, Bekendtskabet med Buxtehude havde haft for ham. Han siger blot, at han antog, at hans Vikar passede Embedet upaaklageligt, medens han var borte. Men hans Søn, Philipp Emanuel, fortalte adskillige Aar senere om Motivet til den berømte Rejse, at »en særlig Trang« havde tilskyndet Bach til at »lytte til denne stærke Fugist.«

I Lübeck fik Bach ikke alene Lejlighed til at overvære den sædvanlige Aftenmusik, men ogsaa den særlige musikalske Foranstaltning, som blev truffet i Mariekirken i Anledning af Kejser Leopold den Førstes Død og Kejser Joseph den Førstes

Tronbestigelse, og til hvilken Buxtehude, der altsaa endnu paa det Tidspunkt maa have været i fuld Vigør, skrev en speciel Aftenmusik, fordelt over to Eftermiddage; den første var viet Mindet om den bortgangne, ved den anden hyldedes den nye Hersker. Sceneriet ved denne Aftenmusik kan man danne sig et Indtryk af gennem en Indledning til den trykte Tekstbog⁹: Kejserens Baare repræsenteredes ved en Paradesarkofag, omgivet af Lys; Tribunerne ved Orglet, hvorfra Buxtehude musicerede, var overtrukket med sort, og Musikinstrumenterne: Basuner, Trompeter og Strygeinstrumenter var dæmpet med Sordiner.

Medens det ikke er bevist, at der, medens Johann Sebastian Bach opholdt sig i Lübeck, er blevet givet ham Tilbud om Successionen i Embedet mod at ægte »Datteren paa Kaldet«, vides det til Gengæld med Sikkerhed, at et Forslag af denne Art er fremsat overfor to andre, senere berømte Musikere, Johann Mattheson (1681–1764) og Georg Friedrich Händel (1685–1759), da de i deres unge Aar i 1703, altsaa før Bachs Besøg, kom til Lübeck for at høre Buxtehude spille og for at orientere sig om Forholdene iøvrigt. Mattheson fortæller¹⁰, hvorledes han og Händel var inviteret til Hansestaden »for at skaffe den fortræffelige Organist Diderik Buxtehude en kommende Efterfølger.« De har sikkert befundet sig godt i Lübeck, og har antagelig ogsaa haft Udbytte af at lære den store Buxtehude at kende – den ofte gengivne Myte om, at han skulde have kastet sig ud i en formelig Kappelstrid¹¹ paa Orglet med de unge Mennesker skal næppe tages for andet end netop en Myte, men de lidt prekære Forhandlinger, de sikkert ogsaa maatte føre med ham, endte uden Resultat. Som Mattheson selv siger: Da der blev foreslaaet os en Ægteskabsbetingelse, hvortil ingen af os havde mindste Lyst, tog vi Afsked efter at have nydt mange Æresbevisninger.

Spørgsmaalet om Efterfølgeren, der saaledes indtil videre maatte staa aabent, og som næppe heller var løst endnu saa sent som i 1705, da Bach var i Lübeck, ordnede Buxtehude selv Aaret efter. Den 4. Maj 1706 indgav han¹² til Kirkeforstanderskabet et »Supplicatum« med Andragende om, at man

efter hans Død vilde begunstige en af hans Døtre med hans Organist-Tjeneste, til hvilken Tjeneste han i saa Fald havde et godt »subjectum«. Kirkeforstanderskabet vilde ikke binde sig endeligt, men gav et velvilligt Svar: Hvis der tilbød sig et godt »subjectum,« som anstod Kirkebestyrelsen og var villig til at ægte en af Buxtehudes Døtre, vilde samme kunne forvente en »gunstig Resolution.«

Det »subjectum,« Buxtehude i sin Ansøgning hentyder til, og som blev hans Efterfølger og Svigersøn, var en Musiker ved Navn Johann Christian Schieferdecker¹³. Han var født 1679 i Teuchern v. Weissenfels og fik sin Uddannelse paa Thomas-skolen i Leipzig; derefter virkede han en Tid som Cembalist ved Operaen i Hamborg, hvor han fik et Par Arbejder opført. Paa et eller andet Tidspunkt begav han sig derefter til Hanse-staden, hvor han i hvert Fald det sidste Aar, Buxtehude levede, var hans Medhjælper. Kort efter Mesterens Død ansattes han baade i Inspektør- og Organiststillingen, samtidig med at han ægtede Buxtehudes Datter Anna Margrethe, der dog døde allerede efter et Par Aars Forløb, i December 1709. I Musikhistorien betyder Schieferdecker intet i Sammenligning med Buxtehude; det mærkværdigste, der kan siges om ham, er, at han, skønt han videreførte Aftenmusikken, aldrig synes at have opført noget Arbejde af sin berømte Svigerfader.

Søndag den 9. Maj 1707 døde Diderik Buxtehude efter i omtrent 40 Aar at have været Mariekirkens Organist; Døds-aarsagen kendes ikke, men at han i hvert Fald den sidste Tid har været svagelig, har man utvivlsomt Lov til at slutte ud fra den Kendsgerning, at han havde været nødt til at have en Medhjælper. Den 16. Maj blev han begravet, sikkert under stor Deltagelse. Efter Tidens Skik blev der digtet et Sørgedigt over den bortgangne; det skyldtes en af Dom-Skolens Lærere, Caspar Ulich, der dog ikke var særlig heldig med sin Hæder til »Velædle, højst-agtbare og verdensberømte Hr. Diderik Buxtehude.« Digtet indeholder, i musikalske Gaaders Lignelser og Forkortelsers Skikkelse, en sikkert uhyre velment Hyldest, men er paa det nærmeste uforstaaeligt for den, der ikke er fortrolig med de mange anvendte Spidsfindigheder¹⁴.

Buxtehude stedtes til Hvile i den store Kirkegrav (No. 242), en dyb muret Hvælving i det nordre Sideskib, umiddelbart ved Opgangen til Kor-Pulpituret og næsten lodret under det Sted, hvor indtil vore Dage det gamle danske Skibsflag havde sin Plads. I denne Gravhvælving, som tilhørte Kirken, og i hvilken dens Præster og Funktionærer fik tildelt Plads til sig selv og deres Familie, var i Forvejen Buxtehudes Fader og hans tidligere afdøde Døtre bisat. Gravstenen over den Hvælving, i hvilken Buxtehudes Kiste sænkedes, fandtes helt til Kirkens Brand i 1942, men derimod var det nok mere problematisk, om hans Støv stadig hvilede her.

Selv om det var et Tilfælde, og næppe nogen dengang har skænket den skjulte Symbolik en Tanke, var der alligevel noget rimeligt og smukt i, at Diderik Buxtehude, den store Musiker, der var kommet til Lübeck fra Danmark, fandt sit sidste Hvilested under det gamle danske Korsbanner.

LIVSVÆRK

VIDT berømt, helt glemt, og berømt igen – saa ejendommeligt gik det Diderik Buxtehude, den store Dansker, og hans Livsværk i Tidens Strøm. Det er svært præcist at sige hvorfor, saa meget mere som der jo særdeles vel kan være flere Forklaringer paa dette Skæbneforløb. En af Grundene lader sig dog sikkert søge i Samtidens og den nærmeste Eftertids Vurdering af Buxtehudes Musikerpersonlighed.

Endnu i Dag, over halvtredje Aarhundrede efter hans Død, er Musikhistorikere i Tvivl om, hvorvidt han er størst som Instrumentalkomponist, eller om det er hans vokale Produktion, der bærer Prisen. For Buxtehudes Samtid har det næppe saa meget været dette Problem, der stod som det mest aktuelle, som Forholdet mellem hans skabende og hans udøvende Virke. Man kan ikke se bort fra den Mulighed, at han paa sin Kunsts Tinde, sin utvivlsomt brede Anseelse som Komponist ufortalt, er blevet vurderet højst som aktiv Musiker, som Anfører af Kirkemusik og, først og fremmest, som virtuos Orgelspiller. Er dette Tilfældet, er det jo forstaaeligt, at hans Ry, da intet Staalbaand, ingen Grammofonplade, gennem Aarhundrederne har bevaret Mindet om, hvordan han musicerede, ret hurtigt svandt hen efter hans Bortgang, saa meget mere jo som kun yderst faa Værker af ham forelaa trykt. Hele Buxtehudes Berømmelse som Komponist overleveredes, om det kan udtrykkes saaledes, gennem forholdsvis faa af hans egenhændige Manuskripter, og nogle flere, men ikke mindre spredte Afskrivninger, foretaget af Elever og andre interesserede – men ogsaa paa dette Omraade har Tiden udslettet overordentligt meget.

Den »glemte« Periode har Diderik Buxtehude jo tilfælles med den Musiker, hvis Navn oftest nævnes i Forbindelse med hans: Johann Sebastian Bach – selv om Forholdet for dennes

Vedkommende maaske er knapt saa udpræget. Philipp Spitta har jo Æren af Buxtehudes »Genopdagelse«, der skete i Forbindelse med Udarbejdelsen af denne Forskers store Bach-Biografi, i hvilken han helligede Buxtehude et helt Afsnit, for senere at foranstalte en Udgave af hans Orgelværker. Da Spitta i Halvfjerdserne begyndte at interessere sig for ham, kendte man ikke tilnærmelsesvis saa mange af hans Arbejder som nu; heldige og tildels betydningsfulde Fund har siden da i væsentlig Grad bidraget til at fuldstændiggøre Billedet af hans Kunstnerpersonlighed.

Den lybske Dirigent og Musikforsker Carl Stiehl, som var den første, der drev Specialstudier over den store Komponist, gjorde i Universitetsbiblioteket i Upsala det hidtil største og vægtigste Buxtehude-Fund. I den saakaldte Dübenske Samling, to Kasser med Musikalier, skænket Biblioteket 1733 af en Søn af Hofkapelmester Gustav Düben d. æ. (1624–1690), fremdrog han en lang Række Arbejder af Buxtehude, væsentligst Vokalværker og Kammermusik, hidrørende fra Tidsrummet 1676–1682; her findes adskilligt over 100 af Mesterens Kompositioner, nogle i Autografer, men de fleste i Afskrifter, for en stor Del foretaget af Düben selv.

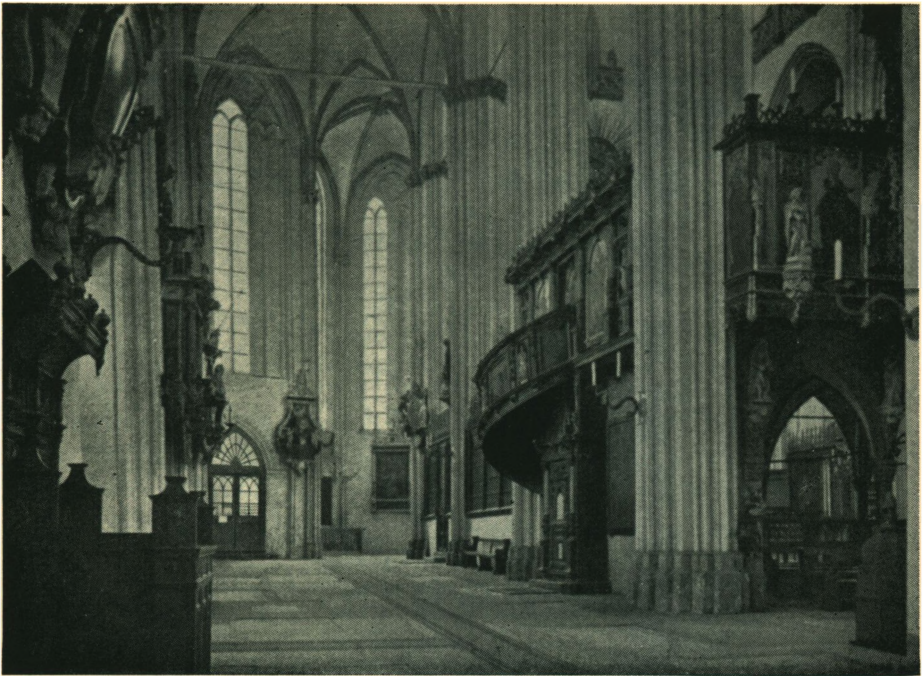
Paa det Tidspunkt (1876–78) da Spitta samlede og udgav de indtil da kendte Buxtehudeske Orgelværker, laa en Række andre betydelige Arbejder af Mesteren gemt og i alleregentligste Forstand glemte i Amerika. Det var en Del smukke og tilsyneladende meget paalidelige Afskrifter, som havde tilhørt forskellige Kirkemusikere, senest Darmstadter-Hoforganisten J. Chr. H. Rinck (1770–1846), og som i 1852 solgtes fra hans Bo til en amerikansk Rigmand, Lowell Mason, hvis Enke derefter i 1873 skænkede dem til Yale-Universitetet i New Haven. Disse Manuskripter, der rummer baade kendte og ukendte Orgelværker af Buxtehude, blev fremdraget og bearbejdet af Max Seiffert, der offentliggjorde dem som et Tillæg til Spitta-Udgaven.

Den Buxtehude-Forskning, der udgik fra Lübeck, maatte væsentligst rettes mod andre Kilder end saadanne, der fandtes i Byen selv. Her var mærkeligt nok kun een, ganske vist sær-

deles betydningsfuld: et pragtfuldt, haandskrevet Foliobind, indeholdende 20 Kantater af Buxtehude, af hvilke Halvdelen kun kendtes herfra. Det var ikke ham selv, der havde foretaget den yderst fornemme Afskrift, som var i tysk Orgeltabulatur, men muligvis var den, mente Spitta, gennemset og rettet af ham. Denne Buxtehude-Skat eksisterer næppe mere. Efter de Bombeangreb paa Lübeck i 1942, der bl. a. tilintetgjorde Buxtehudes gamle Orgler, evakueredes dette Manuskript fra Stadsbiblioteket, hvor det opbevaredes, og i den store Forvirring er det derefter forsvundet og ikke senere kommet til Veje. Dets Indhold kendes dog fra Afskrifter og Dechiffringer.

Enkelte Buxtehude-Værker findes fremdeles i det tidligere preussiske Statsbibliotek, Berlin, nu i Marburg a. d. Lahn, i Wolffenbüttels Landsbibliotek og i det kgl. Bruxelles-Konservatoriums Bibliotek. Som det fornemste Valfartssted for Buxtehude-Forskere maa dog fremdeles Sverige anses. Her er foruden i Upsala-Samlingen betydningsfulde Fonds i Lunds Universitetsbibliotek, i to Samlinger, tilhørende Akademiska Kapellet og især udforsket af Josef Hedar¹. Den ene er Wenster-Samlingen, skænket af Universitetskapelmester, Domorganist Emanuel Wenster (1785–1856); den rummer en Del Musikalier, der har tilhørt Wensters Farfar, Chr. Wenster. Buxtehude-Manuskripterne har denne overtaget efter Gottfried Lindemann, hvem han i 1730 efterfulgte som Organist i Karlshamn. Om Lindemann antages, at han var Elev af Stettin-Organisten Friedr. Gottl. Klingenberg, der atter var Elev af Buxtehude. Den anden Lund-Samling, af Betydning for Buxtehude-Forskningen, er Engelhardt-Samlingen, en Arv efter Heinr. Chr. Engelhardt, der i Perioden 1718–23 sad i Buxtehudes gamle Helsingborg-Embedet. Begge Lund-Samlinger rummer saavel Orgel- som Vokalværker.

Ogsaa i Danmark, Buxtehudes gamle Land, har ukendte Værker af Mesteren set Dagens Lys. Det drejer sig om en Række Klaver-(Cembalo-)Værker, mest Suiten og Variationer, som i 1942 blev udgivet af Domkantor Emilius Bangert². Disse Buxtehude-Kompositioner, der identificeredes ved Nykøbing-Organisten Sv.-Ove Møllers Mellemkomst, fandtes i Tabulatur

Det nordlige Sideskib i Lübecks Marienkirke med Buxtehudes Grav, ved Pillen i Forgrunden til højre.

Symb. Non hominibus sed Deo

En reconnaissance de l'honneur qui j'ay eu
de v're conversation je vous offre une petite
chanson qui vous represente mon honneur et
vous donnera sans doute quelque fois sujet de
vous souvenir que je suis

Canon. a. 3. in Epidiapente et Epidiapason

Diapenti sous nous au jour d'huy, beuons, beuons, à la santé de mon a -
my beuons, beuons, beuons, à la santé, santé, à la santé de mon amy.

le 12 May 1670

Monsieur
vostre
tres humble
Diderik
Pictori Buxtehude
organiste de l'Église
de S. Marie
à Lübeck

Diderik Buxtehudes Node- og Haandskrift-Dedikation i Meno Hannekens Stambog 1670 (efter Stahl: Buxtehude).

Die Hochzeit des Lamms/
Und die
Freuden-volle Einholung der Braut
zu derselben
In den 5. Tugen
Und die Ausschließung der Gottlosen von derselben
In den 5. Thrichten

Jungfrauen/
Welche wie sie
Von dem Seelen-Bräutigam Christo selbst beym
Matth. 25. an die Hand gegeben/.

Auch nach Anleitung anderer Orther in der Heil. Schrifft den
Frommen und nach der Zukunft ihres Seelen-Bräutigams herzlich sehnen den
zum innerlichen Seelen-Trost und süßen Freude; den Gottlosen aber zum Schrecken; Beides zu
Gottes hohen Ehren; Christ-nachkund in der gewöhnlichen Zeit der Abend Musik am 2. und 3. Ab-
rens-Sontage in der Haupt-Kirchen St. Mariae von 4. bis 7. Uhr soll
vorgestellet werden

von
Diegerico Buxtehuden/
Organista Marianæ Lubec.

Lübeck/
Gedruckt bey Seel-Schmalzerhens Erben/1678.

No: 1680. presenteret.

Titelbladet til den eneste kendte, trykte Tekstbog til en Buxtehude-Aftenmusik.

i en gammel Slægtsbog for Familien Ryge, tilhørende Postmester Joh. Chr. Ryge i Nykøbing Falster, og er oprindelig nedskrevet eller foranlediget nedskrevet af Roskilde-Domkantoren Joh. Chr. Ryge (1688–1758). Dette smukke danske Funds Betydning understreges bedst af den Kendsgerning, at man, inden det kom til Veje, kun kendte et Par enkelte af Buxtehudes Klaverværker, og kun enkelte er senere fundet i Upsala.

Diderik Buxtehudes Orgelværker falder i to Hovedgrupper: de store frie Orgelkompositioner: Præludier og Fugaer, Passacaglia, Ciaconer og Toccataer, samt de mere bundne: Koralbearbejdelserne.

Præludierne og Fugaerne tør sikkert, uanset Betegnelsen Præludium og Fuga, karakteriseres som en Slags Toccata-Fugaer eller blot Toccataer, hvilket bl. a. det ofte stærkt improvisatoriske i deres Form berettiger til. Præludie-Partierne er frie i Opbygningen, sammensat af roligt flydende Sekstendedelspassager, men ogsaa med bredere og langsommere Perioder og massive Akkordflader ind imellem. Harmonikken er naturlig, tit dog ogsaa dristig, i det store og hele frigjort fra Kirketonearterne; i ikke faa Henseender, saaledes med Hensyn til Anvendelsen af Kromatikken, synes Buxtehude langt forude for sin Tid. Bl. a. ved at udvide selve Præludiet og ved at tilvejebringe en fast indre Sammenhæng mellem dette og Temaet i den efterfølgende Fuga, byggede Joh. Seb. Bach videre paa Buxtehudes Præludieform. Ikke mindst dette har givet Anledning til den Paastand, at Buxtehude var en Forløber, og kun en Forløber for Bach. Dette Synspunkt var fremherskende tidligere, men jo mere man har beskæftiget sig med Buxtehude og hans Instrumentalmusik, des klarere er det blevet, at han særdeles vel kan »staa alene.«

Buxtehudes Orgelværker betegner en Kulmination indenfor den tidligere Barok-Musik, uanset at han selv, bl. a. som Følge af sin stærke Selvstændighed og sin frodige Fantasi, der fører ham mange Steder hen, næppe kan siges at være nogen særdeles udpræget Barokkomponist. Hans Tilknytning til Tiden og dens Ideer kommer dog adskillige Steder tydeligt frem, bl. a. i hans Orgelfugaer, der som en Slags Variationes-Ricercarer

udgør en vigtig Fase i Udviklingen fra den mere primitive *Ricercare* henimod den vældige Bach'ske *Orgelfuga*, Højbarokkens imponerende Kulmination. Blandt det, som Bach – jfr. hans store *Tripelfuga* i *Es-Dur* – tog i Arv fra *Buxtehude* var *Fugaens* flerdelte Form, som *Buxtehude* ofte anvendte, idet han ved at omdanne det egentlige Tema en eller to Gange afledede nye Temaer; *Fugaens* enkelte Dele kædede han med improvisatoriske *Mellemspil* sammen til et Hele og arbejdede sig dermed hen mod den *Enhed*, der paa *Musikkens* som paa saa mange andre *Omraader* var et af *Barokkens* uudtalte Krav. *Kulminationen* under *Bachs* *Auspicier* var i alleregentligste *Forstand* *Enheds-Fugaen*, i hvilken et og samme Tema gennemføres fra først til sidst. *Buxtehudes* *Indsats* bliver imidlertid ikke mindre af den *Grund*. I sine *Fugaer*, der hæver sig betydeligt over, hvad hans samtidige formaaede at yde, viser han sig som en suveræn *Polyfoniens* *Behersker*; hans *Kontrapunktik* bliver, skønt hans *Fuga-Temaer* er karakteristiske og derfor vanskelige at behandle polyfont, aldrig anstrengt eller uinspireret.

Med sandt *Mesterskab* bygger *Buxtehude* ogsaa sine store *basso-ostinato-Arbejder* op, *Passacagliaen* og *Ciaconnerne*. Disse *Kompositioner* er skrevet over faste *Bas-Motiver*, der uafbrudt og næsten uændret gaar igen i *Pedalstemmen* for *Passacagliaens* *Vedkommende* og i vekslende *Stemmer*, hvor *Talen* er om *Ciaconnerne*. *Formen* anvendtes ogsaa før *Buxtehude*, men han bringer den frem til hidtil ukendt *Fuldkommenhed*, som i den store *d-moll-Passacaglia*, der maaske er det berømteste og hyppigst spillede af hans *Værker* og tillige det, i hvilket hans *Orgelkunst* midtsamler sig og giver sig det vældigste *Udtryk*. *Passacagliaen* blev en *Milepæl* i *Orgelmusikkens* *Historie* og satte sig *Spor* frem over, eftersom det er ganske øjensynligt, at *Joh. Seb. Bachs* *Passacaglia* har *Buxtehudes* som *Baggrund*. Det er om dette *Buxtehudes* *Storværk* træffende sagt (af *Povl Hamburger*), at det er det forunderligste blandt alle hans *Orgelværker*, *himmelforstormende* i sin *fantastiske* *Rejsning*, en *Kheops-pyramide* i *Toner* og med samme *isnende* *Tidløshedens* *Præg*.

Buxtehudes *Lyssyn*, ofte med *Stænk* af *Humor*, der i mange *Henseender* er et karakteristisk *Træk* i *Billedet* af hans *Kunst-*

nerpersonlighed, træffes ikke blot i Afsnit af Passacagliaen, men ogsaa talrige andre Steder i hans Orgelværker, saaledes f. Eks. i F-Dur Toccataen og i Præludiet og Fugaen i F-Dur, for blot at nævne nogle enkelte. Det sidstnævnte Værk har vundet ganske særlig Yndest, takket være den helt ubundne Glæde, der farver Præludiet og tager ikke mindst en dansk Tilhører om Hjertet, ligesom Fuga-Themaets næsten kvidrende Toner. Og saa er dog ogsaa dette Stykke et monumentalt Værk. Det føles om ikke før, saa mod Fugaens Slutning, naar Polyfoniens strenge Krav er sket Fyldest og de perlende Løb lægger sig til Ro i den vældige F-Dur Akkord, hvormed Værket klinger ud. Buxtehudes Orgelstykker er, skønt de ofte er korte og knappe i Formen, Størværker i egentligste Forstand: »Kun faa andre Komponister har,« siger Buxtehude-Fortolkeren Finn Viderø, »haft en saadan Sans for Orglets Væsen og forstaaet at udnytte dets Virkemidler saa kunstnerisk fuldendt som han. Selv Bach kommer til kort her. —«

Præludierne og Fugaerne har utvivlsomt ligesom Buxtehudes øvrige Orgelkompositioner i stort Format, Toccataerne, Ciaconerne og Passacagliaen, været anvendt som Udgangsspil efter Gudstjenesten, og ogsaa Koralbearbejdelserne: Korall-Variationerne, -Fantasierne og -Forspillene er indgaaet som Led i Gudstjenestemusikken, som Præludier til Højmessens, hvis et Kor-Introitus ikke brugtes, som Indledning til Salmerne og som Mellemspil mellem disses enkelte Vers. Af Koralbearbejdelserne er, bl. a. takket være Orgelmesteren og Lexicografen Joh. Gottfried Walthers Samlerflid, bevaret et Par Snese, og ogsaa disse Kompositioner viser Buxtehude som en af den protestantiske Kirkemusiks store Mestre. De er »Udtryk for hans forunderlige Evne til at gribe om det inderste i Salmemelodiens Stemning og udløse denne i ny og selvstændig musikalsk Fabuleringen. Et Digt om Digtet, en Musik over Musikken« (Erik Abrahamsen)³. Sandheden i disse Ord og Karakteristikken af de buxtehudeske melodirige og harmonisk opfindsomme Korall-variationer som noget af det bedste og smukkeste i Kirkemusiklitteraturen, er evident for enhver, der er fortrolig med blot det hyppigst spillede af Mesterens Korall-Variationsværker:

Fantasien over eller Forspillet til »Af Højheden oprunden er«. Paa ganske enestaaende Vis har Buxtehude i dette dejlige Værk truffet Julens Stemning og hans Udsmykning af den prægtige, fast mejslede Melodi føles paa intet Tidspunkt som noget overflødigt eller noget uvedkommende, der trænger sig paa; langt snarere kunde man sige, at han ved sin Bearbejdelse giver en Slags Kommentar til, hvad disse Toner og de Ord, de bærer frem, har at fortælle den kristne Menighed.

Den religiøse Underklang i et Arbejde som dette og adskillige andre af Buxtehudes Koral-Variationsværker er umiskendelig. Ikke saa lidt vanskeligere stiller Sagen sig, naar det gælder Spørgsmaalet om Buxtehudes aandelige Arv fra det Land, der havde fostret ham, Spørgsmaalet om i hvor høj Grad hans Musikerpersonlighed var præget af dansk Kultur. Domorganist N. O. Raasted har strejft dette Problem, naar han peger paa, hvorledes det landskabelige spiller en stor Rolle ved Dannelsen af et Folks aandelige Habitus. Havet præger os Danske, ligesom en ejendommelig, ogsaa hos Buxtehude paaviselig Dobbeltthed i vor Psyke. Buxtehudes Orgelværker kunde, siger han aldrig være opstaaet i Thüringens Skove og Dale eller i Wien, men bærer tydeligt Bud fra det Hav, deres Autor er vokset op ved⁴.

Ogsaa Musikvidenskaben kan spore det danske hos Buxtehude. Saaledes skriver f. Eks. Professor, Dr. Knud Jeppesen: Utvivlsomt er det, at Buxtehude i sin Thematik ofte minder, endda til Tider særdeles tydeligt, om det, vi kalder dansk Folketone. Der er ogsaa noget dvælende og tøvende i den for ham saa karakteristiske nedadgaaende Kromatik, der kan minde om noget nordisk, om den Maade, hvorpaa Lyset dvælende trækker sig tilbage i vore Sommernætter⁵. De Buxtehudeske Toners endelige Placering indenfor dansk Musik maa dog, siger Knud Jeppesen, vente til det engang ad Aare lykkes at faa hans Samtids danske Musikliv videnskabeligt udforsket. Først naar det er sket, vil det være muligt at give et fuldt paa-lideligt Svar paa det store Spørgsmaal om, hvor stærk Buxtehudes danske Paavirkning i Grunden var.

Raasted og Jeppesen har forsøgt at sætte Buxtehudes Musik i direkte Relation til dansk Natur for deraf at drage visse Slut-

ninger. Angul Hammerich er gaaet en lidt anden Vej og har prøvet i Buxtehudes Toner at finde Træk af dansk Folkelyne. Han paapeger den ofte blide, vemodige og drømmende Tone, den Sindets Inderlighed og Finhed, der udmærker Buxtehudes Musik i Udtrykket baade for Livets Lyst og Livets Smerte, en tilbageholden, ligesom dækket Følelsesvarme, kysk og dog fuld af Hengivenhed⁶. Han gør ogsaa opmærksom paa, hvorledes Philipp Spitta i sin store Bach-Biografi aabenbarer et rigtigt Syn for denne særlige Side af Buxtehudes aandelige Væsen ved at kalde det for det ejendommeligt danske hos ham. Det er iøvrigt meget interessant, at allerede den Mand, hvem Buxtehude først og fremmest skylder sin Renæssance, havde Øjet aabent for, at der var noget, der adskilte denne Mester fra de øvrige før-Bachske, og forstod, at dette muligvis kunde føres tilbage til hans danske Afstamning.

Kan det nordiske i Buxtehudes Kunst ogsaa spores i hans Klaverværker, i Realiteten: de i Nykøbing fundne, der muligvis endda hidrører fra hans danske Tid? Det er dels 19 Klaversuiter, dels 6 Klaver-Variationsværker, men desuden indeholder den Rygske Slægtsbog, der var Findestedet, en Række anonyme Værker, af hvilke flere menes at kunne henføres til Buxtehude. Som Udgiveren af disse Klaver-Kompositioner, Professor Emilius Bangert, fastslaar, vil det Instrument, et Værk er skrevet for, til en vis Grad præge Værkets Fysiognomi. Derfor er den Buxtehude, man stifter Bekendtskab med i Klaverværkerne, en anden end den fra Orgelværkerne kendte, som en fremragende Musikvidenskabsmand (Kretzschmar) har kaldt Barokkens Romantiker. Det »romantiske« træffes ikke i Klaverværkerne; disse, der er skrevet i Tidens Cembalo-Stil, har alle et andet musikalsk Væsen end det, man finder hos Aarhundredets andre Klaverkomponister, Froberger m. fl. Det er, siger Bangert, »noget mørkere, har større Aandedrag, er friskere – ja, kan til Tider ytre sig noget robust. Alt dette hører sikkert med til hans Væsen som Nordens Mand⁷.«

Der er hidtil fortrinsvis talt om Buxtehudes Orgelværker og de dermed beslægtede, Klaverværkerne. Hans øvrige Instrumentalkompositioner, de kammermusikalske, er knapt saa ofte

spillet, og der er en Linje i dette, forsaavidt som de ikke rummer hans originaleste Ideer eller hans dybeste kunstneriske Intentioner og det heller ikke er disse Kategorier af hans Musik, der har gjort hans Navn kendt eller har givet ham den Renæssance, han oplever i vor Tid. Den bevarede Del af Buxtehudes Kammermusik er en Række Værker med Betegnelsen Sonate for en eller to Violiner, Gambe og Orgel eller Continuo. Ogsaa disse Triosonater har sikkert været beregnet paa kirkelig Brug; de præges ret stærkt af den Omstændighed, at det er en Kirke-musiker, der har skrevet dem, baade i de langsomme Satser og i Allegro-Passagerne, der som Regel er fugerede. Ejendommeligt er det, at saadanne Kammermusikværker er de eneste større Buxtehudeske Kompositioner, der er blevet trykt medens han levede; han lod i 1696 ialt 14 Sonater for Strygeinstrumenter udkomme i Hamborg, mærkværdigvis betegnet som Opus 1 og Opus 2, skønt han jo paa det Tidspunkt maa have skrevet uhyre Mængder anden Musik. Sonaterne, der er til-egnet Borgmestre og Raad i Lübeck, afviger fra den senere almindelige Sonateform, i Henseende til Satsantallet, bl. a.

Hovedparten af Buxtehudes Vokalmusik udgøres af hans Kirkekantater. Disse er skrevet dels for Solostemmer, oftest flere sammen, dels for Kor, fire, fem og seks Stemmer. Instrumental-tilsagelsen er spinkel, kammermusikalsk af Karakter, mest Strygere og Continuo, i enkelte større Arbejder dog suppleret med høje Trompeter, Basuner og Pauker. De ialt 123 Kantater, der indtil nu kendes, er af Form og Indhold mangfoldige, og først for forholdsvis nyligt er det takket være et indgaaende Forskningsarbejde lykkedes at kaste klart Lys over dem. Den lybske Musikhistoriker Bruno Grusnick har⁸ ydet vægtige Bidrag til Dateringen og Kiel-Professoren Friedrich Blume til Systematikken⁹, men den store og afgørende Indsats er i nyeste Tid gjort af Prof. Søren Sørensen. Hans Disputats, fra 1958, om Buxtehudes vokale Kirkemusik, er et helt grundlæggende Arbejde, og det er af allerstørste Betydning, at netop det er gjort i Mesterens gamle Land, Danmark.

Buxtehudes Kantater, der kan anses som en Videreførelse af tidligere Stilperioders »gejstlige Koncert«, falder i tre Hoved-

kategorier, bestemt af de Tekster, de bygger paa: Bibelkantater, Koralkantater og »Lied«-Kantater, med den første som den stærkest repræsenterede. Det er Bibeltekster, der ligger til Grund for den, og foruden det egentlige Bibelord har den en efterfølgende »Betragtning«. Alt dette omsætter Buxtehude i Toner, i en Stil, som i ikke ringe Grad kan betegnes som karakteristisk for ham. Koralkantaterne gaar ud fra en Salme og dens Melodi, der i bearbejdet Skikkelse slynger sig igennem Kompositionen; nogle af Buxtehudes skønneste Vokalværker findes netop blandt Koralkantaterne. Den sidste Kategori, »Lied«-Kantaterne, bygger paa Stof taget fra Tidens aandelige Visesamlinger. Det synes som om Buxtehude har haft særlige Interesser i saa Henseende; Forholdet er saa udpræget, at han med god Grund kan betegnes som en Slags Foregangsmand paa Lied-Kantatens Omraade.

Med de forskellige stilistiske Faktorer – Melodi, Rytm, Samklang, Tonalitet samt anvendte Satsarter – som Løftestang naaede Søren Sørensen frem til en Kortlægning i tidsmæssig Henseende af de 123 Buxtehude-Kantater, der indtil nu kendes, og af hvilke han selv har fundet een. Herved belystes bl. a. det interessante Forhold, at i hvert Fald tre af Kantaterne maa være skrevet i Buxtehudes Helsingør-Tid, nemlig foruden »Aperite mihi« de to Bibelkantater »Accedite gentes« og »Ecce nunc benedicite Domino«, for Kor med henholdsvis 5 og 4 Stemmer. En mindre Del er skrevet i 1670'erne efter at Buxtehude kom til Lübeck, og langt den største Del i 1680'erne. De 123 Kantater er sikkert kun en mindre Part af, hvad Buxtehude har skrevet inden for denne Kunstform, men det er nok til at vise, som Søren Sørensen paapeger, dels at Mesterens Kantater er Vidnesbyrd om en langt rigere varieret og nuanceret Kantatekunst end det hidtil har været erkendt, dels at hans historiske Stilling paa det vokalkompositoriske Omraade betegner Kulminationen af en af det syttende Aarhundredes betydeligste Komponistskoler, den af den italienske Carissimi-Stil farvede nordtyske Skole¹⁰.

Langt de fleste af Buxtehudes Vokalkompositioner, eller i hvert Fald af dem, der er bevaret, er som nævnt skrevet til In-

strumentalledssagelse, men ogsaa et rent à capella-Værk af Buxtehude er dog bevaret, en Missa brevis. Denne – der maaske er en Slags Studiearbejde, bestaar af et Kyrie og et Gloria, og indtager en Særstilling indenfor Buxtehudes Produktion, fordi den paa iøjnefaldende Vis adskiller sig fra hans øvrige Vokalmusik. Messens Stil og dens Polyfoni ligger nær op ad den i det 16. Aarhundredes Motetter anvendte, og ikke uden Grund er det sagt om den, at den stærkt nærmer sig Palestrina-Stilen. Enkeltstaaende er ogsaa den vældige, 24-stemmige Motet *Benedicam Dominus*, en Slags Festmusik, og helt uden for det, vi her især tænker paa, ligger naturligvis baade hans Bryllupsmusik og de store Vokalkompositioner til Højtideligholdelse af rent verdslige Begivenheder som Fredsslutninger, vundne Sejre o. l. – et særdeles karakteristisk Arbejde i denne Genre er bl. a. Lykønskningskompositionen til Staden Lübeck ved Aarhundredskiftet 1700.

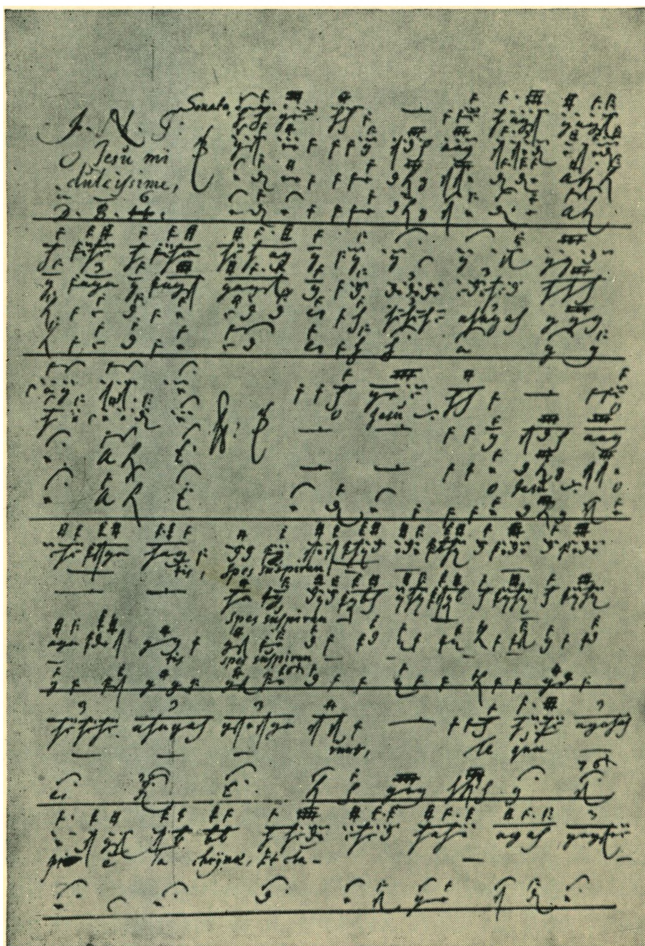
Af Buxtehudes Aftenmusik, den udvidede Kantateform, er næsten intet bevaret, medmindre man, hvilket dog aldrig kan blive andet end en Hypotese, tør regne en Del af hans Kirkekantater for overleverede Brudstykker af denne Musik. Det bevarede indskrænker sig til en Tekstbog uden Musik, samt en hel Aftenmusik, den Willy Maxton¹¹ fandt i Upsala i 1926, og som han, efter dens Indhold, »Das allerschrecklichste und allerfreulichste . . . nämlich das Ende der Zeit«, døbte »Dommedag«. Det lidt, der er overleveret, er imidlertid nok til at det er muligt at faa et Skøn over den Betydning, Buxtehude har haft for Oratoriemusikkens Udvikling. Dommedags-Aftenmusikken er sammensat af Recitativer, Arier og Kor, blandt hvilke sidste Koralbearbejdelserne rager op som Tinder; de Salmer, der er brugt i denne Komposition, er: Af Højheden oprunden er, Med Fred og Glæde gaar jeg bort og Vor Fader udi Himmerig.

Det var Buxtehude, der gjorde Aftenmusikken i Lübeck til en Institution, hvis Ry gik vidt omkring, og han skabte ud af den en særlig Kunstform. Ikke faa Forskere har rejst det Problem, hvorfra Buxtehude fik Impulsen til denne Form, der jo var saa stærkt dramatisk præget. André Pirro træffer maaske

Sie unverbhoffte
Stille Abend=MUSIQUE,
 Welche
 Der Wohl=Edle / Groß=Achtbare
 und Weltberühmte
Hr. Diederich
Buxtehude /
 Unvergleichlicher MUSICUS und COMPONISTE,
 Wohlverdienter 38. jähriger Organist und Werk=
 meister der Haupt=Kirchen zu St. Marien/
 in LUBECK/
 Den 16. Maji, 1707. zum letztenmale präsentire,
 mit trauriger Feder bemerket
J. C. ULICH.

LUBECK / druckt Samuel Strud.

Titelbladet til Sørgedigtet over Diderik Buxtehude fra 1707.
O. halv Størrelse.

Buxtehudes Tabulaturskrift. Indledningen til Kantate-Fragmentet O Jesu mi dulcissime (Universitetsbibl. Upsala).

det rette, naar han peger paa den berømte Opera i Hamborg, med hvilken Buxtehude kan have haft nær Forbindelse gennem Joh. Theile; netop i Aarene før Aftenmusikkens Opblomstring dyrkede man paa denne Scene i stor Udstrækning den religiøse Opera. En anden Forsker, den tidligere nævnte Willy Maxton, har set Forholdet fra den stik modsatte Synsvinkel og har ment, at Operaen i Hamborg skulde være inspireret af den Buxtehude'ske Aftenmusik i Lübeck; for denne Antagelse er der dog næppe noget reelt Grundlag.

Om Buxtehude som skabende Musiker gælder, som det vil fremgaa af den her givne Oversigt, at han paa en ejendommelig Maade viser et Dobbeltfysiognomi. Hans Vokalværker hviler, hvilket ikke mindst staar klart efter Søren Sørensens Undersøgelser, i høj Grad paa Inspirationer fra italienske Mestre, ligesom hans Kammermusik. Paa Orglets Omraade har han ogsaa visse Forbindelser sydover, omend knapt saa langt, men her er han som Fuldender af »den nordtyske Skole« alligevel saa helt overvejende Nordens Mand – tydeligst nok i de store frie Orgelværker, i hvilke man jo især har ment at kunne finde nordiske Drag og Mindelser.

Hele sit Liv var Diderik Buxtehude Kirken en tro og ydmyg Tjener, og han viede den alle sine Kræfter. Hans Indstilling overfor den var præget af dybeste Pietet, og adskillige Kendsgerninger taler om hans menneskelige og kristelige Sindelag. At dette ogsaa har farvet hans Opfattelse af Musikken og dens Mission i Kirkens Tjeneste, tør anses for givet; han var uden Tvivl en Mand, for hvem den musikalske Gerning i Kirken var et Kald fra oven, og som levede i Overensstemmelse med sit smukke Symbolum: Non hominibus, sed DEO. Hans Indsats blev større og rigere end de flestes, og med fuld Ret kunde Københavns Universitets Lærer i Kirkehistorie, Professor, Dr. Jens Nørregaard ved 300 Aars Mindefesten for ham i hans gamle Kirke, Sct. Mariæ i Helsingør¹² føje hans Navn ind i Kransen af de store religiøse Personligheder paa hin Tid: Milton, Pascal og vor egen Thomas Kingo.

»Den store Dansker« kaldes Buxtehude ofte, omend langtfra altid, indenfor den Kulturkreds, i hvilken hans Manddoms

Gerning faldt¹³. Herhjemme, i hans Fædreland, har en af vore betydeligste Musikskribenter, William Behrend, knyttet Betegnelsen: Danmarks berømteste Komponist til hans Navn¹⁴, og der er, selv om den store Afstand i Tid mellem Buxtehude og os gør, at han næppe er almindelig kendt som saadan, ingen Overvurdering heri. Dels var han en Musiker-Skikkelse af et saadant Format, at ingen herhjemme siden har formaaget at overstraale hans lysende Geni, dels blev hans Livsgerning som Orgelspiller og Komponist af banebrydende Karakter indenfor den musikalske Kunsts Historie, i hvilken hans Navn længst har faaet virkelig international Klang.

Buxtehudes gamle Land, Danmark, var sig gennem to Aarhundreder eller mere ikke bevidst at have fostret ham, men tog ham saa meget des varmere til sit Hjerte, da han først var »genopdaget«. Musikhistorikerne gjorde Begyndelsen. I nyere Tid omtales Buxtehude tidligst i Schyttes Nordisk Musiklexikon (1888), det første danske, og omtrent samtidig i Bricka: Dansk biografisk Lexikon, hvor Musikhistorikeren V. C. Ravn skrev om ham, væsentligt paa Grundlag af Spitta. De første Buxtehude-Værker tryktes i Danmark, da Samfundet til Udgivelse af Dansk Musik i 1912 udgav »Udvalgte Kompositioner af Diderik Buxtehude, bearbejdet for Klaver for fire Hænder af Christian Barnekow«. Denne Udgave var forsynet med en efter Tidspunktet fortræffelig biografisk Indledning af Musikforfatteren, Stadsbibliotekar Jens Aarsbo. Kort i Forvejen var ogsaa udøvende danske Musikere kommet med.

Diderik Buxtehudes Instrumentalværker holdt deres Indtog herhjemme i 1900-Tallets første Tiaar: Orgelværker af ham spillede – paa Thomas Laubs Tilskyndelse – tidligst (i Marts 1907) af P. S. Rung-Keller i Vor Frelzers Kirke i København, siden af mange andre danske Kirkemusikere med Finn Viderø i Spidsen. Kantaterne dukkede op i Cæciliaforeningen i Fr. Rungs Tid, og kort efter, da Rung-Keller havde grebet Taktstokken her, ogsaa under dennes Ledelse. Flest af Vokalværkerne har utvivlsomt i Tidens Løb Mogens Wöldike fremført med sine Kor, og han modtog den danske Buxtehude-Pris, med hvilken 250-Aaret for Komponistens Død markeredes i 1957.

Den moderne Teknik – Grammafongengivelsen, først og fremmest – har ført Buxtehudes Orgelværker i dansk Fortolkning videre ud, i Indspilninger paa Compenius-Orglet og repræsentative nutidige danske Instrumenter, ved Finn Viderø og Jørgen Ernst Hansen. Dansk Musikvidenskabs Placering i Buxtehude-Forskningen er sikret gennem Søren Sørensens Indsats. Danmark har ogsaa i Nutiden stærkt og levende Pant i Diderik Buxtehude.

Spørgsmaalet Dansk-Tysk er jo den ydre Omstændighed omkring Buxtehudes Personlighed, om hvilken der – omend paa en ejendommelig latent Maade – har staaet mest Diskussion. Der har i den senere udenlandske – det vil først og fremmest sige tyske og svenske – Praksis vist sig Tendenser¹⁵ til at gøre Spørgsmaalet om Diderik Buxtehudes Herkomst og Virke til et »østersøisk« Problem, fordi det jo er gaaet saaledes, at hans Skole og Værker især »bredte sig« langs Østersøens Kyst og at saa mange af dem nu er i svensk Varetægt – men ogsaa fordi man stadig fra tysk Side overser det temmelig væsentlige Forhold, at Helsingborg var dansk indtil 1658.

Rettes Søgelyset mod det centrale i Problemet: Buxtehude som Musiker og Menneske, bliver Grundlaget for at anlægge østersøiske Synspunkter kun perifert. Det er ikke paavist, at han i sin danske Tid eller senere har modtaget Inspirationer fra nogen Slags Østersø-Sfære – som vist kom de Paavirkninger, han kan antages at have været ude for, tværtimod fra ganske andre Retninger. Det maa være berettiget at fastslaa, at han først og fremmest var en ægtefødt Søn af den Tids danske Monarki med alle dets Særpræg, derunder ikke mindst de to Kulturers – den danske og den tyskes – frugtbare Blomstring ved Siden af hinanden. Buxtehude var en dansk Musiker, der i en fuldt moden Alder, i hvilken alle Træk i hans Personlighed længst stod klart og fast aftegnet, fandt en straalende Karriere i den gamle frie Hansestad Lübeck, ikke ret langt paa den anden Side af Monarkiets Grænse mod Syd.

Den Omstændighed, at Diderik Buxtehude drog ud, og at han maaske netop derfor naaede saa højt som han gjorde, lader sig ikke overskygge af den Kendsgerning, at han var dansk

i sin Rod. Han vil – og i stigende Grad har hans Livsværks Renæssance ogsaa medvirket til at underbygge dette – stedse komme til at staa ikke blot som den vældigste Musiker, men ogsaa som en af de betydeligste Personligheder, vor danske Kultur har fostret.

Non hominibus sed Deo.

ENGLISH SUMMARY

DIDERIK BUXTEHUDE, the Danish musician and composer, who in the free town of Lubeck became a celebrity, one of the greatest of the baroque period, belonged to a family, wellknown in the Danish realm of those days. It has however not been established, where he was born. Three possibilities seem to exist: The town Elsinore in North Zealand, where he spent his childhood and youth. Helsingborg in Skaane, on the other side of the Sound, where his father was an organist for a shorter time. And Oldesloe in Holstein, where many members of the family lived, and from whence the elder Buxtehude probably came to Helsingborg. But in any case Diderik was Danish born: In 1637, the supposed year of his birth, all these three towns were under the Danish Crown.

Church-records prove, that Diderik Buxtehude about 1642, then aged 5 years, moved with his parents across the Sound from Helsingborg to Elsinore, where his father had been engaged as an organist by the church of Saint Olai's, which was the Danish church of that town. In Elsinore, Diderik grew up, educated by his parents: Hans Jensen Buxtehude and his Danish born wife, Helle Jespersdatter – probably Diderik's real mother, perhaps only his stepmother. The family lived in the organist-quarter of the St. Olai church, where Diderik also had his rooms as a young organist, and which therefore may be called *the* Danish Buxtehude-house. It is preserved to this day, almost unchanged.

At a very early age Diderik was introduced to the organ as an instrument by his father, who took him to the organ of St. Olai's. Here, he was musically awakened. About his early teaching and education in music, nothing is known. It may be supposed, that his father was his first teacher of music. The

elder Buxtehude was a friend of the famous Danish organ-player Johan Lorentz, organist of the church of Saint Nicolai's in Copenhagen. It has been suggested, that this great artist has also been the teacher of Diderik.

At that time Elsinore was an international town, with many foreigners in the streets and the harbour, because the Danish king, commanding both sides of the Sound, the narrow waterway leading to the Baltic, demanded levies from each passing ship. The home of Diderik in Elsinore was a Danish home. His father was, as already mentioned, an organist in the Danish church, and he undoubtedly sent his son to the grammar school, connected to this church. The friends of the Buxtehude's were Danish as well – this has been established from the church-records. Both the names of Diderik's mother, his sisters, and his own are often found as sponsors to many of the Danish families in Elsinore.

Before 1658, when Diderik was only about twenty, he left his family for a short time to become an organist himself. He did not go far away. He was engaged by the church of Saint Mary's in Helsingborg, on the other side of the Sound, and thereby obtained the post, formerly held by his father. The times were bad and difficult, owing to a war between Denmark and Sweden. At the Peace in Roskilde 1658, the region of Skaane, now the southern Sweden, was lost for Denmark, and Helsingborg became a Swedish town.

Only two years later, in 1660, Diderik was back in his old town of Elsinore. Where, after winning a competition, he became organist to the church of Saint Mary's – an old monastery church, used by the German community of the town: enlisted soldiers, merchantmen and others. His conditions and salary were better in the service of this church; as unmarried, he did not use the organist-house of Saint Mary's, but lived with his parents in the organist-quarters of Saint Olai's.

In the church of Saint Mary's, he played on a newly built and very fine organ, which was even improved during his period of service. The church wardens understood the greatness of his art and permitted him to have the organ rebuilt and

enlarged 1662–63 by the father of Johan Lorentz, organbuilder of Copenhagen. When the work was completed, it had 24 stops on Hauptwerk, Ruckpositiv and Pedal. The organ itself has not been preserved up to our time – it was replaced by another in 1854, and a new one will be completed by 1960. But its Renaissance-organ house is still the same as in the days of Buxtehude, and 29 pipes in the front of the Ruckpositiv have also been saved, as well as the organ gallery.

Diderik Hansen (i.e.: the son of Hans, or Johannes), as Buxtehude was often called in Elsinore – was a Dane. There is no doubt about this, when his youth and his education is taken into consideration. Three small manuscripts from his hand, dating from these years, 1666 and 1667, give further proof that he wrote, as did his father, a full and perfect Danish, with no German reminiscences. He could write German too, of course, and French, but Danish was *his* language.

At Saint Mary's of Elsinore, Buxtehude had the best condition and possibilities to work at his art. Not only had he a good organ here, but on his arrival, he found – which was unusual – a collection of printed notes: Works of many great elder and younger composers of music of the church: Hans Leo Hassler, Orlandus Lassus, Hieronimus Prætorius, further: Andr. Hammerschmidt, Joh. Vierdank, Ths. Selle, Kaspar Movius, and many others. It may be believed, that in this notes he has found inspiration for his own composing.

Of this side of Buxtehudes work in his time in Elsinore, very little is known. From his Danish period only three cantates are preserved with »Aperite mihi portas justitiae« as the most famous. No organ-compositions, written in Elsinore, are known, but perhaps some pieces for piano (cembalo). The greatest part of Buxtehude-works of this category were found in Denmark twenty years ago, in the collections of an old precentor of the cathedral of Roskilde, Joh. Chr. Ryge. Whose artistic influence Buxtehude received in his youth, is impossible to say, because Danish music of this time is practically unexplored.

Many foreigners, mostly German, musicians came to Denmark in the period 1660–70, to serve at the court of King Fre-

derik III, at the castle of »Kronborg« in Elsinore, »Frederiksborg« not far away, and the castle of Copenhagen – Kaspar Förster is the greatest of these names. Perhaps they met the young Buxtehude, or perhaps they only heard about his greatness and thus spread his reputation, even across the sea. As in the harbour of Elsinore many foreign ships anchored every day, ships from Lubeck too, the connection between this town and Elsinore in that time was very close.

So maybe it was from some ship anchoring in Elsinore, that Diderik Buxtehude heard that the famous organist to Saint Mary's of Lubeck, Franz Tunder, had passed away. Buxtehude, the brilliant organist of Saint Mary's in Elsinore, soon became his successor. How this happened, has remained a mystery. It has only been verified, that a new organist of Saint Mary's in Elsinore was installed in March 1668 »instead of the organist Buxtehude, who had been called to Lubeck«, as it appears in the church-records.

Buxtehude came to Lubeck aged 31, then a fully accomplished musician and composer. His human and musical personality was already formed by his Danish upbringing and way of life. He was a Danish musician, who in Lubeck found the greater possibilities, through which he became the genius master of his chosen realm of art. His father's and his own careers are typical of these times, and he was a rightful son of the Danish realm of that age, during which two cultures, the Danish and the German, flourished happily side by side.

His Danish origin was never forgotten. When Buxtehude in 1707 died, the Lubeck-periodical *Nova Litteraria Maris Balthici et Septentriones*, in an obituary printed: He accepted Denmark as his native land, or as the original Latin text says:

PATRIAM AGNOSCIT DANIAM

(Based on a lecture, read by the author at the Buxtehude-festival of Lubeck, June 1957.)

HENVISNINGER

TRYKTE KILDER: S. A. E. Hagen: Diderik Buxtehude, hans Familie og lidet kjendte Ungdom, inden han kom til Lübeck 1668, Kbh. 1920 (Særtr. af Dansk Kirkemusiker-Tidende) [Hagen: Buxtehude]. – Angul Hammerich: Dansk Musikhistorie indtil ca. 1700, Kbh. 1921 [Hammerich: Musikhistorie]. – Niels Friis: Diderik Buxtehude, den store Dansker, Kbh. 1949. – Søren Sørensen: Diderik Buxtehudes vokale Kirkemusik, Kbh. 1958. – (Sør. Sørensen) – H. Jimmerthal: Diderik Buxtehude, Lübeck 1877 [Jimmerthal: Buxtehude]. – André Pirro: Dietrich Buxtehude, Paris 1913 [Pirro: Buxtehude]. – Philipp Spitta: Johann Sebastian Bach I-II, 1873-80 [Spitta: Bach]. – Wilhelm Stahl: Dietrich Buxtehude, Kassel 1937 og 1952 [Stahl: Buxtehude]. – Samme: Franz Tunder und Dietrich Buxtehude, Leipzig 1926 [Stahl: F. T. & D. B.]. – Samme: Die Lübecker Abendmusiken, Lübeck 1937 [Stahl: Lüb. Abendmusik]. – C. Stiehl: Musikgeschichte der Stadt Lübeck, Lübeck 1891 [Stiehl: Musikgesch. d. St. Lübeck]. – Af samme Forf.: Zur Geschichte der Instrumentalmusik in Lübeck, Lübeck 1855, og: Die Organisten an der St. Marienkirche und die Abendmusiken zu Lübeck (Lübeck 1886). – H. J. Moser: Dietrich Buxtehude, Berlin 1957. – John Fernström: Dietrich Orgemester, en bok om Buxtehude, Lund 1937. – Carl Allan Moberg: Dietrich Buxtehude (Gillet Gamla Helsingborg-Handlingar VIII). Helsingborg 1946. – Josef Hedar: Dietrich Buxtehudes Orgelwerke. Stockholm & Frankfurt a. M. 1951. – Se ogsaa Erik Abrahamsen: Diderik Buxtehude (i Dansk Biografisk Leksikon, med Henvisninger), J. J. Aarsbo: D. B. (Fortale til Udgaven af B.s Værker (Samf. t. Udg. af dansk Musik 2. Rk. 31)), H. Edelhoff: D. Buxtehude und seine musikalische Umwelt im nordischen Raum (Musik und Kirche, IX, 1937, S. 76 f.). – W. Stahl: Geschichte der Kirchenmusik in Lübeck, div. St. – samt Fr. Blumes Buxtehude-Artikel i Die Musik in Geschichte und Gegenwart, Bd. 2 Sp. 548–571.

* *
*

SØN AF DET DANSKE MONARKI: 1. Indkomne Breve til Danske Kancelli, 25. Septbr. 1536. – 2. Stahl: F. T. & D. B. 32. – 3. Hagen: Buxtehude S. 11. – 4. Første Gang i Joh. Møller: Cimbria litterata, Kbh. 1744, II. 132. – 5. Spitta: Bach, S. 252. – 6. A. A. Hülphers: Afhandling om Musik och Instrumenter, Vesterås 1773. – 7. Follin: Hel-

singborgs Historia, Upsala 1851. – 8. T. Mårtensson: Orgelinvigningen i S:ta Maria Kyrka den 16 dec. 1928, S. 18. – 9. Laurits Pedersen: Fra Diderik Hansen Buxtehudes Barndom og Ungdom, i Medlemsblad for Dansk Organist- og Kantorsamfund af 1905, April 1937. – 10. Musikforschung, IV, 1951, S. 382. – 11. Acta Consistorii 6 Marts 1633, Universitetets Arkiv i Rigsarkivet.

TRE AARTIER VED ØRESUND: 1. Laur. Pedersen i Dansk Musiktidsskrift, Marts 1933, S. 43. – 2. Om denne se Niels Friis: Orgelbygning i Danmark. Kbh. 1949. Om Olai Kirkes Orgel i Buxtehudernes Tid, se: H. Henningsen: St. Olai Kirke. Helsingør 1959, S. 120 f. – 3. Jfr. ogsaa V. C. Ravns Artikel om B. i Bricka: Dansk Biografisk Lexikon III, 270-272. – 4. Hagen: Buxtehude, S. 43. – 5. Om dette Instrument, se T. Mårtenssons i forr. Afsnit Note 8 anf. Skrift. – 6. Kirkeregnskabet. – 7. Fernström, S. 32. – 8. ibidem S. 41. – 9. Kirkeregnskabet 6. Okt. 1660. – 10. Om dette Instrument, se Niels Friis: Buxtehude-Orglet i Helsingør Sct. Mariæ, Dansk Kirkemusiker Tidende No. 2-4/1953 (ogsaa som Særtryk). – 11. Hagen: Buxtehude, S. 35. – 12. ibidem S. 51. – 13. Dansk Musik-Tidsskrift Marts 1933, S. 45. – 14. Pirro: Buxtehude, S. 82. – 15. Johs. Dalsager: Helsingør Sct. Mariæ Kirkes Historie, 1950, S. 76. – 16. Bo Lundgren: Indledning til Diderich Buxtehude: Vier Suiten für Clavikord oder Laute, Kbh. 1955, S. 2. –

DET STORE KALD: 1. Stahl: F. T. & D. B., S. 30. – 2. Jimmerthal: Buxtehude, S. 4; C. Stiehl: Musikgesch. d. St. Lübeck, S. 14. – 3. Sjællandske Registre 16. Marts 1668. – 4. Stahl: Buxtehude, S. 16. – 5. Stahl: F. T. & D. B., S. 12. – 6. ibidem S. 38. – 7. ibidem, S. 34; om Theile se iøvrigt: Fr. Zelle: Johann Theile und N. Ad. Strungk (1891). 8. Helsingør Raadstuearkiv (Landsarkivet f. Sj.) Indkomne Breve til Magistraten 1660-1700, Læg 1671. – 9. To Vers af Digtet er gengivet i Stahl: F. T. & D. B., S. 71.

MANDDOMSGERNING: 1. Stahl: Buxtehude, S. 17. – 2. Indførselen gengivet i Stahl: F. T. & D. B., S. 43. – 3. Se: Kurzen Anweisung, wie künftighin der Gottesdienst in den lübeckischen Kirchen wird anzustellen sein. Lübeck 1704. – 4. Stahl: Buxtehude, S. 16 ff. – 5. Om de to Instrumenter, se yderligere: K. Lichtwark: Die drei Orgeln in St. Marien zu Lübeck, Lübeck 1925; Stahl: Musikgeschichte Lübecks II div. St., Lübeck 1952, samt Stahl: Die Totentanz-Orgel der Marienkirche zu Lübeck, 3. Opl. Mainz 1947. – 6. Stahl: F. T. & D. B., S. 46. – 7. Om Aftenmusikken, se: Stahl: Lüb. Abendmusik, og Stahl: Buxtehude, S. 10 og S. 57-66.

PAA KUNSTENS TINDER: 1. Sør. Sørensen, S. 16. – 2. Stahl: F. T. & D. B., S. 46. – 3. Dansk Musik-Tidsskrift 1944, S. 171-173. – 4. Niels Friis: Orgelbygning i Danmark, Kbh. 1949, S. 113 f. – 5. Mitteilungen

des Vereins für lübeckische Geschichte und Altertumskunde 1885-86, S. 114-117, og Stahl: Die Orgel im Dom zu Lübeck und ihre Geschichte, Lübeck 1923. — 6. V. Thorlacius-Ussing: Billedhuggeren Thomas Quellinus, Kbh. 1926, S. 57. — 7. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1883, — 8. Spitta: Bach I, S. 312. — 9. Stahl: Lüb. Abendmusik, S. 20-22. — 10. Joh. Mattheson: Grundlagen einer Ehrenpforte, worin der tüchtigsten Kapellmeister, Komponisten, Musikgelehrnten, Tonkünstler usw. Leben, Werke, Verdienste usw. erscheinen soll (1740), S. 93-94, 191, 227. — 11. Fernström: Dietrich Orgemester, S. 46. — 12. Stahl: F. T. & D. B., S. 73. — 13. Stahl: Lüb. Abendmusik, S. 22-23. — 14. Stahl: Buxtehude, S. 30.

LIVSVÆRK: 1. Om Lund-Samlingerne, se Jos. Hedar S 12 f, om samtlige Kilder se: Sør. Sørensen S. 17 f. — 2. Dietrich Buxtehude: Klaverværker udg. af Emilius Bangert, Kbh. 1942. — 3. Kronik i Nationaltidende 15. April 1937. — 4. Kronik i Berlingske Aftenavis 7. April 1937. — 5. Dansk Musik-Tidsskrift 1937, IV (Buxtehude-Nummer) S. 71. — 6. Hammerich: Musikhistorie S. 214. — 7. Bangerts Udgave af Klaverværkerne, S. VIII. — 8. Musikforschung 1957, S. 75 f. — 9. Jahrbuch d. Musikbibl. Peters f. 1940, S. 10 f. — 10. Sør. Sørensen, se især Afsn. II-IV, S. 306 f og S. 317. — 11. Zeitschrift für Musikwissenschaft 1927-28, S. 387 f. — 12. Berlingske Tidende 19. April 1937. — 13. Betegnelsen »der gewaltige Däne« synes første Gang anvendt af Rich. Batka i hans Bach-Biografi (Reclams Musiker-Biografier No. 15). — 14. Berlingske Tidendes Søndags-Nummer 21. September 1930. — 15. C. A. Moberg: D. B.; samme: D. B., i Sohlmanns Musikleksikon, samt i Foredrag v. Buxtehude-Festlighederne i Lübeck 1957.

Diderik Buxtehudes Værker

foreligger i følgende Hovedudgaver:

ORGELVÆRKER: D. B.s Orgelwerke I-IV. Udg. af Spitta/Seiffert (Ed. Breitkopf) — D. B.: Ausgewählte Orgelwerke I-II. Udg. af Herm. Keller (Ed. Peters) — D. B. Orgelwerke I-IV. Udg. af Josef Hedar (Ed. Wilh. Hansen).

KLAVERVÆRKER: D. B. Klaverværker. Udg. af Emilius Bangert (Ed. Wilh. Hansen) — D. B. Ausgewählte Klavier- (egtl.: Orgel-) Werke. Udg. af Walther Hacks (Ed. Breitkopf).

KAMMERMUSIK: Denkmäler deutscher Tonkunst B. XI, udg. af Carl Stiehl (heri de 7 + 7 Triosonater, der tryktes i Hamburg 1696 som Op. 1 og Op. 2, tilligemed 6 i Manuskriptet bevarede Sonater) — Op. 1 till. hos Bärenreiter.

Udvalgte Instrumentalkompositioner af Diderik Buxtehude er, arrangeret for 4-hændigt Klaver af Chr. Barnekow, i 1912 udgivet af Samfundet til Udgivelse af dansk Musik (2. Rk. No. 31) med Fortale af Jens Aarsbo.

I Transskription for Klaver foreligger, ved Serge Prokofieff, D. B.s Præludium og Fuga for Orgel, d-moll. (Edit. Gutheil, Boosey & Hawkes).

VOKALVÆRKER: Kirkekantater i Udvalg, red. af Max Seiffert: Denkmäler deutscher Tonkunst B. XIV – Ugrino-Selskabets samlede Udgave af Vokalværkerne, paabegyndt af Willib. Gurlitt, videreført af K. F. Rieber og Hilm. Trede, I-VII (Bärenreiter).

Danske Udgivelser af Vokalværker: Kt. Afferte Domino gloriam honorem, udg. af Jul. Foss (Skand.Musik forl.) – Kt. Befiel dem Engel, dass er komm, udg. af R. Rytter, Folke- og Skolemus. III (Ed. Wilh. Hansen) – Kt.: Der Herr ist mit mir, udg. af Knud Jeppesen (Samfundet til Udgivelse af dansk Musik) – Fire latinske Kantater, udgivet af Søren Sørensen: I. Pange lingua glorio – II. Ecce nunc benedicite Domino – III. Accedite gentes, accurite populi – IV. Domine salvum fac regem et exaudi (Samfundet til Udgivelse af dansk Musik) – Kt.: Erfreue dich, Erde –, udgivet af Søren Sørensen (Musikhøjskolens Forl.) – Kt.: Du Friedesfürst – udg. af samme (Engstrøm & Sødning) – Kt.: Alles, was Ihr tut mit Worten – udg. af samme (Folke- og Skolemusik VIII, 3, Wilh. Hansen) – Kt.: Eins bitte ich vom Herren – udg. af samme (Folke- og Skolemusik XII, 1, Wilh. Hansen).

Fuldstændig Fortegnelse over Buxtehudes kirkelige Kantater, se: Sør. Sørensen, S. 27 ff.

PERSONREGISTER

- Aarsbo, Jens 58, 65
Abrahamsen, Erik 51, 65
- Bach, Joh. Seb. 36, 41, 46, 49, 50, 65, 66
Bach, Phil. Em. 42
Baerholtz, Dan. 25
Bangert, Emilius 48, 53, 67
Barnekow, Chr. 58, 68
Batka, Rich. 67
Behrend, Will. 58
Blume, Friedr. 54, 65
Boeckel, David 18
Boronski, Joh. S. 24
Botzen, Joh. P. 40
– , Peter P. 40
Bruhns, Nik. 39
– , Peter 39
Buhr, Jørgen 19
Buxtehude, Anna C. 14
– , Anna M. 44
– , Diderich 7
– , Franz 7
– , Hans 7, 8, 9
– , 10, 13, 14, 27, 28, 45
– , Helle, se Jespersdatter
– , Peter 20
- Dalsager, Johs. 66
Dengel, Claus 16, 27
Düben, Gustaf 20, 47
- Edelhoff, H. 65
Engelhardt, H. C. 48
Erich, Daniel 38
v. Essen, Joh. 25
- Feiter, Cl. 13, 27
– , Margr. 27
Fernström, J. 65, 67
- Franck, Samuel 27, 30
– , Soph. A., se Tunder
Fredenhagen, Th. 40
Frederik III 39
Frietzsch, H. Chr. 16, 17
Friis, Niels 65, 66
Förster, Casp. 15
- Gedde, David 16
Grusnick, Bruno 54
- Hagen, S. A. E. 8, 19, 65, 66
Hamburger, Povl 50
Hammerich, Ang. 53
Hammerschmidt, A. 18
Hanneken, Meno 28, 29
Hansen, Jørg. Ernst 59
Hassler, Hans L. 18
Hedar, Josef 48, 65, 67
Henningsen, H. 66
Hering, Barth. 31
Hülphers, A. A. 65
Händel, G. F. 43
- Jeppesen, Kn. 52
Jespersdatter, Helle 10, 14
Jimmerthal 60, 65
Johannes 9
Joseph I 42
- Karl XI 39
Klingenberg, F. G. 38, 48
Kretzschmar, H. 53
Kröger, Henn. 32
- Lassus, Orland. 18
Laub, Thomas 58
Leopold I 42
Leyding, G. D. 38

- Lichtwark, K 66
 Lindemann, G. 48
 Lorentz, Joh. sen. 14, 15, 17
 – , Joh. jun. 11, 15, 21, 22
 Lundgren, Bo 66
- Mason, Lowell 47
 Mattheson, J. 43, 67
 Maxton, Willy 50
 Meder, David B. 21
 Moberg, C.-A. 65, 67
 Moller, Joh. 65
 Moser, H. J. 65
 Movius, Kasp. 18
 Mülich, Greg. 14
 Møller, Sv.-Ove 48
 Mårtensson, T. 65, 66
- Nørregaard, J. 57
- Pagendarm, J. 30
 Pedersen, Laur. 9, 10, 19, 65, 66
 Pirro, Andre 8, 15, 20, 56, 65, 66
 Prokofieff, S. 68
 Prætorius, H. 18
- Quellinus, Th. 41
- Raasted, N. O. 52
 Radeck, Joh. R. 22, 24
 Ravn, V. C. 58, 66
 Rinck, J. Chr. H. 47
 Rung-Keller, P. S. 58
 Ryge, Joh. Chr. 49
- Schade, Joh. 24
 Scherer, Jac. 32
 Schieferdecker, J. 19, 44
 Schneider, Chrf. 20
 Schnitger, Arp 40
 Schrøder, Johs. 21
 Schubart, Dan. 33
 Schuler, Chrf. 11
 Schweitzer, Alb. 42
 Schwinge, Joh. 19
 Schytte, H. V. 58
 Seiffert, Max 47, 67
 Selle, Thomas 18
 Spitta, Phil. 8, 47, 53, 65
 Stahl, Wilh. 10, 65, 66, 67
 Stemann, J. Val. 20
 Stiehl, Carl 47, 65, 66
 Sørensen, Søren 38, 54, 55, 57, 65,
 66, 67, 68
- Theile, Joh. 22, 57
 Tunder, Anna M. 25
 – , Franz 23, 24, 33
 – , J. Christ. 29
 – , Soph. A. 27
- Ulich, Casp. 44
 Ulrikke Eleonore 39
- Walther, Joh. G. 51
 Weckmann, M. 15
 Wenster, Chr. 48
 – , Em. 48
 Viderø, Finn 59
 Vierdanck, J. 18
 Wöldike, M. 58